

Dvojna številka.

: April 1909 :

Zv. III. in IV. L. VI.

Naši Zapiski

Socialna revija

VSEBINA:

Junij: Poraz: — Ebin Kristan: Herceg-Bosna. — R. L.: Anarhizem (Dalje.) — Dr. H. Tuma: Po osemdesetletnici Leva Nikolajeviča Tolstega. (Konec.) — Dr. Dragotin Lončar: Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiwelša. (Dalje.) — Dr. Boris Zarnik: In memoriam Charles Darwin. (Konec.) — Dr. Ivan Prijatelj: Donesek k jezikovni in socialni zgodovini slovenski. — Dr. Edvard Šerko: Duhovnost in klerikalizem. — PREGLED: Narodno gospodarstvo. — Biologija. — Strokovni pregled. — Zadrugištvo. — Literatura. — Šolstvo. — Politika. — Oton Župančič: Epigrami.

Urednik DR. ANTON DERMOTA.
Izdajatelj in odgovorni urednik
ANTON KRISTAN. Lastnik Kon-
zorcij NAŠIH ZAPISKOV. Ured-
ništvo v Gorici, via Zorutti 3a.
Uprava v Ljubljani, Dunajska
ceta št. 20. Tisk tiskarne
PR. LAMPRETA v Kranju.

Cena 40 vin.

Naši Zapiski • izhajajo vsakega 15. v mesecu ::

Naročnina znaša za Avstro-Ogrsko za celo leto 4 K 80 v s poštnino vred, za pol in četrt leta sorazmerno manj; za Nemčijo 5 K 60 v, za ostale države 6 K 20 v. :: Posamezne številke 40 v

Rokopisi naj se pošiljajo na adresu Dr. ANTON DERMOTA v Gorici, Via Zorutti 3a. :: Naročnina pa na naslov: NAŠI
:: ZAPISKI, Ljubljana, Dunajska cesta št. 20. ::

Naznanilo.

Ta številka izhaja kot dvojna (3. in 4.). To pa zato, ker hočemo priti v red, namreč, da bomo letnik zaključili v decembru z 12 številkami. Upamo, da bodo cenjeni naročniki s tem zadovoljni. Prosimo pa s tem tudi vse tiste, ki so sprejeli 1. in 2. številko „Naših Zapiskov“ ter prejeli tudi to (3. in 4.), naj bodo tako prijazni in naj nam pošljejo naročnino vsaj za pol leta. Potreba je namreč, da vemo, koliko naročnikov bomo imeli, kajti — naš list ni kupčijsko podjetje — če se pokaže, da jih bo več kot smo pri početku mislili — bomo takoj pomnožili obseg vsake daljne številke iz 24 na 32 strani.

Obenem bomo dali vsakemu naročniku ob polletu lepo knjigo feljtonov
:: češkega pesnika I. S. Macharja v slovenskem prevodu. ::

„Pod spovednim pečatom“.

Spisal H. Kirchsteiger, preložil Etbin Kristan. — Cena I. dela 2 K 60 vin.; II. dela 2 K. Ta lepa in nad vse zanimivo pisana knjiga je prav pripravna za darilo ob primernih priložnostih.

☐ Dobi se v vseh knjigarnah kakor tudi naravnost

== v „Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“ ==

„Katoliško svetlovno naziranje in svet“

Napisal dr. L. Wahrmond. — Cena 70 vin. —
je toliko prahu vzbudila v avstrijski javnosti
družba v Ljubljani“ še nekaj v zalogi, za
☐ omisljijo tisti, ki se zanimajo za ta en

Poraz?

i neupravičeno, ako se vprašamo, ali ni morebiti malemu narodu, ki je še nerazvit kakor so Slovenci, in kjer je drobno delo živa potreba, v škodo, se pečati s problemi zunanje politike. V nekem nasprotstvu si je vedno stremljenje po realnem delu na domačih tleh in tisto sanjarsko hlastanje po velikih državnih tvorbah,

kakršne naj uresniči bodočnost. Na Balkanu sta dva slovanska naroda, ki v tem oziru predstavljata dva različna tipa. Bulgari ne ljubijo velikih besed, trezno delo v dosego bližnjih ciljev jih prešinja; pa, ker tvorijo državo, ne smejo odnehati od borbe za zunanji ugled, in tudi v tem oziru so zmagonosni, ker je vsa njih sila posledica vztrajnega, dobro preračunjenega truda. Ako pa Bulgari ne bi bili državno ljudstvo zase, ako bi živeli z drugimi narodi v eni državi, kdo ve, ali ne bi bili oni v vsem podobni Slovencem in bi nad organizacijo svojih notranjih sil čisto pozabili na ves blesk in sijaj popolne samostojnosti, ki zavaja Srbe, da stremijo z vso silo svojega temperamenta po veliki državni bodočnosti. Narodni značaj Srbov nasprotuje na vsak način silno bulgarskemu. To je narod z gospodovalnimi, državnimi instinkti, bujno, politično domišljijo, narod, ki bi ob času srednjeveških condottierov s svojo neobuzdano voljo ustvaril veliko državo, čigar pomanjkanje smisla za realne vsakdanje zahteve modernega življenja pa škoduje njegovi rasti in razvitku. Nekaj skoraj veličastnega leži v tem hlastanju po nedosežnih idealih, pa žal je to že blizu temu, kar je smešno. In Slovenci? Dejstvo, da niso imeli nikdar svoje države, je pritisnilo njih narodni duši poseben značaj. Čisto tuje jim je bilo vedno vse to, kar je ležalo izven njih političnega vidika, vsa velika vprašanja, ki odločujejo usodo držav. Pogled slovenskega kmeta in inteligenta je bil uprt skoraj vedno le na domačo zemljo, malo se je Slovenec zanimal zato, kar se odigrava onstran državnih mej. Slovenski narod je dajal državi krvni davek, vojake, za vse drugo mu ni bilo mar in zdi se, kakor da bi od nekdaj bil zaklical državi v obraz: Pusti me

na miru! Hrepenenje si ustvariti svoj lastni državni dom mu je bilo vedno tuje, prepozitivističen in morebiti tudi premalo temperamenten je bil od nekdaj, da bi sanjal kdaj o velikih stvareh. Neizprosni dnevni politični boj ni ustvaril pravega ozračja, da bi se rodile in razvile politične fantazije.

Po petdesetletni praktični borbi za narodno eksistenco se je dvignila iz kmetijskih mas tanka plast inteligence. Minili so Bleiweisovi patriarhalični časi, narodova diferenciacija se je pričela in evo, začela so trkati na vrata vprašanja, ki prej nikdar niso nikogar vznemirila. Samoumevno bi bilo, da bi se vprašala inteligenca, kako je stališče našega naroda nasproti državi. Država je priklopila svojemu teritoriju dve deželi, ki ju je upravljala trideset let in ki so Dalmaciji v ti meri zaledje, da pomeni njuna izguba obenem izgubo Dalmacije. Ta čin je razburil v ti meri ne samo malo Srbijo, ampak tudi veliko Rusijo, da je bila Avstrija zapletena v najhujšo zunanjo krizo, da so bili na Dunaj obrnjeni pogledi celega sveta. To je bil primeren čas, da bi se razbistrilo razmerje slovenstva do države. Pa na temeljno vprašanje, ki smo ga postavili začetkom teh izvajanj, še nismo odgovorili. Ali naj se mal, ponižen narod-slabič, kakor je slovenski, peča z vprašanji, ki končno ne spadajo v področje pozitivne dnevne politike? Odgovorili bi na to z odločnim „da“, pa seve pogojno. V kolikor se to zanimanje ne izgublja v širne, fantastične daljave in se omejuje na naše jugoslovanske sosedbe, bi bilo opasno, ako bi nad vsakdanjim delom pozabljali na daljše velike smotre. Brezvestno bi bilo, ako se slovenska inteligenca ne bi odločila zavzeti enkrat določeno stališče nasproti jugoslovanskemu problemu. Slovencem je treba jugoslovanskega programa.

Pa tu je treba nekoliko odkritosrčnosti. Prepričan sem, da bodo sledeča izvajanja naravnost nasprotna mnenju pretežne večine slovenske inteligence, pa smoter teh vrst ni toliko prepričati, kakor postaviti celi problem v jarko luč, da je o njem razpravljati mogoče in uspešno. Kočljivo je govoriti o razmerju med Slovenci in Avstrijo. Lahko bi se bilo posluževati navadnih argumentov naših uvodnih člankov, če se je treba dotakniti takih delikatnosti. „Zvesti smo bili doslej, prezvesti! Pa drugič bomo že pokazali tistim gospodom na Dunaju.“ In vendar leži našim oficelnim žurnalistom končno vedno nekaj veteranstva na dnu srca. Kaj pa misli večina slovenske inteligence? Z velikim zanimanjem in skrito željo čita o vojaških pripravah junaških Srbov. Čislali bi to čuvstvo odpora proti Dunaju, ali slutimo, da je ta ponižna

slovenska iredentica prav skromna cvetica, ki jo uniči prvi pihljaj ostrejšega vetra. Ako bi bili prepričani, da je to silno, mogočno čustvo, ki si daje odduška v klicu „Écrasez l'infame“, bi morali imeti spoštovanje pred njim. Ni treba biti narodnim psihologom, površno opazovanje nas uči, da je to smer slovenske inteligence povzročila bolj občna nezadovoljnost in splošna neorientiranost, kakor pa iz globočine narodne duše vzrastel srd in zaničevanje. Zgodovinsko dejstvo je, da je Avstrija proti nam mnogo grešila in še greši. Pa vstane naj slovenska inteligenca in zaluci naj gorenji Voltairjevi besedi državni v obraz. Dvomimo, ali ima dovolj poguma zato. Ako pa nima dovolj poguma, je taka ponižna iredentica dokaz velike slabosti in neodkritosrčnosti. In v tem svojem čustvovanju je naša inteligenca tako osamljena. Kmetске mase so klerikalne in se nikdar ne bodo navduševale za kralja Petra in njegovega nadebudnega sinčka. In Šušteršič je edini slovenski politik, ki je načrtal svoji stranki precej široko zasnovano realno jugoslovansko politiko. Kaj pa delavstvo? Da bi se slovenski industrialni delavec ogreval za bojovite srbske generale in ruske prostovoljce, pač ni pričakovati.

Dolgi petdeset let — to je od onega časa, odkar so Slovenci političen činitelj, je bil slovenski narod, kar se tiče avstrijstva, podoben kakemu veteranskemu društvu. Mukotrpen in skromen je bil, ni upal sam misliti svobodno o svoji bodočnosti. Ali zamorejo tisti septembrski streli kar čez noč izpremeniti politično psihologijo slovenskega naroda? Duševnega stanja naših mas gotovo ne. Skromni so bili Slovenci, odkar so stopili na zgodovino in poprišče, in nemogoče je, da bi se izpremenili namah v širokoustne vstaše. In to se naj zgodi v dobi, ko se pripravlja velika reforma, ki jo zahteva vse, kar čuti demokratično v Avstriji. Bliža se dan, ko vsled neizprosne zahteve proletariata se ne bo več mogoče izogniti velikemu delu, polaganju novih ustavnih temeljev te stare države. Narodna avtonomija ni modna beseda, ampak ona pomeni mogočno potrebo, ki je nobena sila ne spravi z dnevnega reda. In v zistemu narodne avtonomije je Slovencem zasigurjena zedinjena Slovenija, ker tvori slovensko ozemlje z nezgodovinskega, strogo geografskega stališča srečno upravno enoto, kakršne nima noben drug narod. Bogokletno vprašanje se nam vsiljuje. Ali ni avstrijski ustavni program socialne demokracije stokrat več vreden ko vse jugoslovanske srbske sanjarije?

Temeljno vprašanje se glasi: Ali je narodno-enotna država res tisti cilj, po katerem mora stremeti vsak narod, ki je z drugimi

vred pod eno državno oblastjo. Če to zanikamo, potem je beseda o jugoslovanskem Piemontu prazna fraza. Zdi se, da Srbi še živijo v sladkih spominih na tiste čase, ko je bila zedinjena Nemčija in Italija vzgled vsem drugim „nezedinjenim“. Pa ti časi so minili. Načelo, da mora vsak narod ustvariti svojo državo in da more srečno živeti samo v taki državi, kjer ni drugih narodov, leži že zdavnaj pokopano med staro šaro. In tudi vsi srbski revolucionarni romantiki ne manjka nekaj garibaldianstva, ki je pa, žal, že danes nekoliko zastarelo. Napredujočemu znanstvenemu in političnemu spoznavanju se odkriva narodnost vedno bolj kot zgolj kulturnen, družaben pojav, ki mu lastno, od drugih narodov strogo ločeno gospodarstvo in popolni državni organizem nista neobhodno potrebna. Bržko uvrstimo narodno-enotno državo med metafizične pojme, ki danes ne morejo imeti več veljave, obsodili smo obenem velike sanje onega temperamentnega naroda ob Drini.

Pustimo pa sedaj nekoliko ob strani teoretično plat problema. Očitalo bi se nam lahko, da je smešno govoriti o težnjah, kadar stopa v ospredje za kako državo gospodarsko vprašanje, borba za kruh, in v taki borbi za gospodarsko neodvisnost se nahaja srbska država, ki jo sili gospodarski moment, da si pribori zemljo, kjer živijo ljudje iste krvi in istega jezika. Ali silijo gospodarske razmere Srbijo, da kliče po osvobojenju vseh Jugoslovancev? Vse moderne vojne, lahko se danes to trdi, so povzročene po gospodarskih razmerah. Borba med Rusijo in Japonijo je imela isti značaj. Po vojni so začeli narodni gospodarji preiskovati japonske gospodarske razmere in so prišli do zaključka, da vlada v Japoniji strašen pavperizem, da se nahajajo po mestih ogromne množice brezposelnega proletariata, dejstva, ki so silila Japonce, da so začeli borbo za svoj prostor na solncu. Sedaj pa glejmo, ali silijo tudi Srbijo take razmere do vojne, ali jih sili beda, ki daja vojni skoraj nekako etično upravičenost, da primejo za orožje? Dobri poznavatelji dežele pravijo, da je malo držav, kjer bi bila zemljiška posest tako pravično razdeljena, kakor v Srbiji, ki nima nikakega proletariata, pač pa premožen stan srednjih kmetijskih posestnikov. Priznamo, da je gospodarsko razmerje Srbije nazunaj jako neugodno. Pa končno, ali je to zakrivila samo Avstrija in ne morebiti tudi Srbija sama, ki se še ni trudila skleniti z drugimi balkanskimi državami colno zvezo, ki bi jo enkrat za vselej osvobodila od avstrijskega gospodarskega jarma.

Čitati brzojavke slovenskih dnevnikov, je v sedanjih časih precej poučno. Ruski prostovoljci so na potu v Srbijo. Mislili smo,

da je za nami tista doba vseslovanskih generalov in prostovoljcev, tisto rožljanje s sabljami. Mislili smo, da vendar enkrat napoči tisti čas, ko preneha ljubimkanje s pravoslavljem. Ni dvoma, da je križarska vojna proti Avstriji predvsem zaradi tega v Rusiji tako priljubljena, ker ogromna večina Rusov vidi v Srbiji pravoslavno državo, ki se naj po robu postavi katolicizmu Avstrije. Med prostovoljci, ki so hiteli ob času rusko-turške vojne doli na jug in ki se sedaj pripravljajo na pohod proti Avstriji, menda ni velika razlika, prejkoslej je konfesija, pomešana s slovansko sentimentalnostjo, tisti činitelj, ki je bil odločilen, da so pograbili za puško. Ne zdi se nam, da so to pravi nositelji slovanske kulturne misli. Bojazen ni neupravičena, da je rusko slovanstvo še danes to, kar je bilo ob Ignjatjevem času pravoslavno slovanstvo. In za tako slovanstvo lepa hvala. Kaže se menda, da so danes Slovani tam, kjer so bili pred tridesetimi leti, da še ni prišlo do globokejšega spoznanja slovanskega kulturnega problema, da se še vedno politično-vojaški veter zaganja v jadra slovanske ladije, da so se vse lepe besede praškega shoda razblinile v zrak.

V Petrogradu hočejo križarsko vojno proti Avstriji, tam hočejo osvoboditi vse južne Slované. Nek ruski dopisnik jako resnega pariškega lista poroča, da še nikdar ni bilo v Petrogradu takega živahnega predpustnega rajanja, vsi ti življenski toki ruske družbe silijo na dan, treba je vojne. Zakaj? Ker je prišel sodni dan za Nemčijo, dan odločilnega boja med slovanstvom in germanstvom. Prenehati moram, kajti drugače bi moral urednikov svinčnik črtati vse te smešne fantazije. Računajmo z dejstvi! Po vsakem revolucionarnem gibanju pride vsakokrat zopet nacionalna struja na površje, po kosmopolitizmu nacionalizem, po akciji reakcija. Aneksija Bosne in Hercegovine je še umetno povečala to splošno razpoloženje ruske družbe. To je bila prilika, da je našel vojni krik odmeva v širših krogih. Vprašamo se seve, ali se to razpoloženje ne bi moglo na delikatnejši način vporabljati v mnogo plemenitejše in koristnejše svrhe, v propagando velikih skupnih kulturnih smotrov? Zato je pa treba dolgoletnega premišljenega dela, ne pa hipnega navdušenja, ki vzplamti, kakor goreča slama. Ako ne pride do katastrofalnega izida, bodo imeli škodo od tega predvsem zapadni Slovani, ker ruska družba pozneje ne bo več dovzetna za velike slovanske smotre, ker bo razočaranje odbijalo. In ako bi prišlo do katastrofe, Čehi, Slovenci in Hrvati gotovo od tega ne bodo imeli nobene koristi. Da bi opravičevali Srbi svojo bojevitost, pravijo, da so oni predstraža proti vsenemštvu.

To je na vsak način licencia poetica. Prav poučno bi bilo videti, kako bi izvojevali Srbi praktični boj z Nemci mesto Čehov ali Slovencev, ako bi jih kaka zla usoda prenesla na sever in zapad. Zdi se nam, kakor da bi bila to gledališka poza, pretveza, s katero se igrajo.

Vseslovanstvo naj bo edinole družabna struja, ki stremi po kulturnem približevanju vseh slovanskih plemen. Vsaka politična primes škoduje in jo je treba odvracati. Vsestransko izmenjavanje kulturnih vrednot posameznih slovanskih narodov, občno dajanje in sprejemanje vsega, kar je najboljše med kulturnimi zakladi vsakega slovanskega naroda, naj dovede Slované konečno po dolgem delu in trudu k skupnemu filozofskemu in socialnemu naziranju, odgovarjajočemu skupnim črtam slovanske narodne psihologije. To je edina prava velika in žlahtna kulturna naloga vseslovanstva, to je vseslovanstvo Prešernove „Zdravljice“: „Otrok kar ima Slava, Vsi naj si v roke sežejo“. Le tako duševno vseslovanstvo, ki naj nikdar ne zgubi stika z občeljudskimi problemi, more Slovencem pripomoči, da se osvobodijo tistih ozkih spon, ki jih jim nalaga njih ozko ozemlje. Tako vseslovanstvo nima nič skupnega niti s Kazaki, ki jih oborožujejo v Petrogradu za srbske brate, niti s sabljami in topovi. Za tako vseslovanstvo pomeni vsa ta vojaška kričavost smrt.

Pa očitalo bi se nam morebiti, da je tudi to kulturno vseslovanstvo le velika blesteča beseda in nič drugega. Na videz je to očitaneje nekako upravičeno, ako ne gledamo na zapad in kritično proučujemo, da ta stari kulturni svet ne more več ustvariti teh kulturnih sil, ki jih je ustvaril doslej. Francija je v očitivni dekadenci, ki že traja desetletja, in le tista občudovanja vredna prezelest omogoča, da se stare sile presnavljajo v nove umstvene pridobitve. Vsi resni opazovalci Anglije trdijo, da je ta mogočni narod očitivno na poti navzdol. In Nemčija? Vseučilišča so izborna merilo umstvenega in splošnega nazadovanja. Nemška vseučilišča so v očitivnem znanstvenem upadku, njih mladina je reakcionarna in hrepeni edinole po državni službi. Ogromni napor modernega življenja izpodjedajo zdravje in moralo nemškega meščanstva, ki ga povrh še rastoče bogastvo vsužnjuje vedno bolj. In slednjič je splošni duh proti demokratičnosti, ki vlada na Nemškem v vseh slojih, pospešitelj dekadence, ki se širi po veliki Nemčiji počasi, ali gotovo. In nasproti vsemu temu kulturnemu svetu, ki sicer ne razpada, ali kateremu upadajo sile, se vedno bolj gibljejo nekdanje nepremične slovanske mase na iztoku. Kdo

ve, alli ni tip ruskega dijaka, tega zanemarjenega strašila zapadnih vseučilišč s svojim fantastičnim iskanjem resnice in socialne sreče, s svojimi večnimi dvomi in neodoljivo ljubeznijo do vede, s svojim nedosežnim zaničevanjem vsakega političnega zatiranja predhodnik slovanskega kulturnega človeka bodočnosti? Tako silno vse to vre in kipi, tako silno se bori ruska družba za nove ideale, da nam more biti vse to porok velike bodoče kulturne spomladi. In pri vseh drugih slovanskih narodih sili toliko svežega, samobitnega, krepko-domačega na dan, da se sme enkrat pričakovati obilna žetev. Ko so nekdanj govorili in pisali stari slavjanofili o gnilem zapadu, je hrepenela ruska družba po Carigradu, po bizantinskih tradicijah. Danes je to le bridek spomin, Carigrad s svojimi tradicijami je izgubljen za Ruse, kar ni najmanjši vzrok nepokoja ruske družbe. Pa ako so izgubili Rusi nado na Carigrad, ki je bil pravzaprav simbol njih vztočno konfesionalnega zaslužnjenja, zamenijo naj to izgubo s pripravo za bodočo slovansko kulturno edinstvo.

Zdi se, kakor da bi bil ta vojni krik in njegovi nasledki pomenil poraz ravnokar začrtanim kulturnim smotrom. Mogoče, da je to zmota, in človeško je — edina prava človeška pravica — se motiti. Pa vsaka taka zmota je le tedaj odpustljiva, ako so privedli do krivega spoznanja edinole najčistejši nagibi. Bojimo se, da je vprašaj, ki smo ga postavili za naslovom teh vrst, neupravičen in da sodi po besedi poraz neizprosna pika, proti kateri ni priziva. Ako so fantastični presodki vznemirjali rusko družbo, ako je edinole demagogična širokoustnost razburjala srbski narod, pa ne samo male deželice, ampak ves svet, potem se ni mogoče odtegovati žalostnemu vtisku, da je bila škoda večja ko korist.

Spoznanje zgodovinske resnice nam prinesejo prihodnji meseci, v megle je še zastrta usoda dežel in ljudi. Ako se pa vsa ta dozdevna požrtvovalnost ruske družbe razblini brez vsake koristi v zrak, ako se kaže, da je bil to gledališčni grom in ogenj na srbskem odru, potem ni dvoma, da je to občuten, četudi ne usodepolen poraz kulturnega vseslovanstva. Vse te sile, ki so se trosile brez preudarka in pravega jasnega smotra, bi se lahko uporabile za drugo, trajnejše delo.

JUNIJ.

Herceg-Bosna.

I.

Bosna je torej naša — namreč avstro-ogrška. Kupili smo jo skoraj kakor na sejmu, za gotov denar, le da je sicer pri kupčijah navada, najprej se pogoditi, pa potem vzeti blago; mi, ki smo fantje od fare, smo pa obrnili pravilo, pa smo najprej vtekli ruto v žep in potem smo veliko-dušno povedali prodajalcu, da se bomo pogajali.

Zdaj pa imamo črno na belem, da je Bosna naša. Čeprav se srbski prestolonaslednik jezi in čeprav hodi Ares ošabno po deželi in si viha brke, češ, haške mirovne konference so prav zale šale... Avstrijski državniki in diplomatje včasih ne vedo, kaj delajo; post festum morda baron Aehrenthal vendar ve, kaj je napravil.

Item — Bosno imamo. A kaj bo zdaj? V kranjskem deželnem zboru so naši slovenski politiki že povedali svojo. Dr. Šušteršič je naš Cavour, Kranjska je jugoslovanski Piemont in dr. Krek nam je odpiral zgodovino ter dokazal, da imamo največ pravice do Bosne ponosne, ker so se Uskoki naseljevali v Beli Krajini. Potemtakem je pl. Šuklje menda predestiniran za bana bodoče Velike Bosne v trialistično vrejeni habsburški monarhiji. Dr. Trillerju ni šla stvar posebno od srca, zakaj v tistih časih je Plut dannan zatrjeval v „Slovenskem Narodu“, da pride Gjorgje po Bosno, čim dobi od tesarja sabljico, ampak vodja S. L. S. je s svojega visokega mesta olajšal težave z nonchalantno gesto in s pripombo, da pride „razširjeni“ trializem morda šele čez sto let. In tako se je složno dekretiral trializem, zabeljen z mastnim bizantinizmom.

Tudi bratje Hrvatje so ga že podpisali in zapečatili. Don Prodan se je spomnil, da se vsa praktična politika sestavlja iz kompromisov, pa je, žrtvujoč svojo nekdanko teorijo, da „Srba nema“, milostno dovolil Srbom ime, zastavo in cirilico, če priznajo hrvatski značaj bodoče hrvatske države. Kaj koncedira Slovencem, ki jih je tudi anektiral, je pozabil povedati.

Dr. Frank je radikalnejši. On ne pozna Jugoslovanov, Srbov, Slavosrbov, temveč vstvarja Veliko Hrvatsko kakor je Bog vstvaril paradiž; „vlasi“ morajo priznati, da so „pravoslavni Hrvati“, Slovenci se prekrstijo v planinske Hrvate in Stadler blagoslovi vse

skupaj ter jim zažuga, da ne smejo jesti sadov, ki jih rodi drevo spoznanja. Naš Šušteršič se bo s svojim dolgim čakanjem grdo opekел, zakaj na Franka že čakajo, da mu prinese Veliko Hrvatsko kar na krožniku.

Lepo se tako odločuje bodočnost narodov na papirju in z deklamatorsko besedo; če le ne bi bilo praktično življenje tako nespodobno, da se ne zmeni za načrte in kombinacije zvoniških politikov, temveč gre svojo strogo načrtano pot, ki mu jo določajo neizprosne razmere. Če bi bilo drugače, bi znal človek sestaviti še mnogo lepše teorije! . . .

Ampak praksa! Doslej nam ni prinesla Bosna nič drugega kakor skrajno nevarnost vojne z vsemi groznimi posledicami, ki jih fantazija vzpričo modernih bojnih sredstev komaj sluti. Pravzaprav — ne le s posledicami, temveč tudi z ogromnimi prebežnimi žrtvami, z velikanskimi stroški, s poostreno vojaško službo, z negotovostjo gospodarskega položaja, z neredom v tisočerihih rodbinah. Tudi če se obzorje še toliko izpremeni, da ne zagrne topovi, se bodo plačevalci direktnih in indirektnih davkov z bridkostjo spominjali diplomatskih pustolovščin svoje oficijelne domovine. Tistih 54 milionov kron, ki jih je bilo Turčiji odšteti, je le majhen ulomek svote, ki jo plačamo za Bosno militarizmu in njegovim zalagateljem.

Toda Avstrija baje ni kriva, da je prišlo tako. Srbija nas izziva, dasi nima nobene pravice do Bosne. In mi ne smemo trpeti, da bi pritlikavec med državami i. t. d. . . .

S pravicami pa je v mednarodnem življenju čudna reč. Če bi se preiskavala geneza držav, bi našli malo momentov, ki bi pred strogo sodbo obstali v pravičnosti. Vsak uspeh pripisuje sebi vso pravičnost in vsako stremljenje je dovoljeno, dokler ni poraženo.

Tudi Srbija ima pravico hrepenenja. A njene želje so tudi umevne; saj ve ves svet, da je gospodarski obstanek kraljevine odvisen od milosti in nemilosti Avstrije, ki je kazala v zadnjih letih mnogo več nemilosti kakor milosti. Njen položaj se je pa še poslabšal, odkar je mladoturška revolucija okrepčala položaj osmanske države. Če je volja sosedov, je Srbija gospodarsko obsojena na smrt; kdor pa vidi gotov pogin brez boja, postane že iz obupa junak.

Paradokсна bojevitost v Srbiji ima pa tudi psihološke razloge. Od časov Vuka Karadžića so bili v deželi vedno ljudje, ki

so smatrali Srbijo za jugoslovanski Piemont. Sanje o zedinjenju so se v posameznih glavah razlikovale, segale so tu čez ožje, tam čez širše meje, imele so včasih bolj kulturno, včasih bolj politično obliko. Bosno in Hercegovino so pa do okupacije splošno prištevali Srbiji in polje za razširjenje se je do turške konstitucije splošno iskalo v Stari Srbiji in v Macedoniji. Naenkrat pa so uničene vse nade. Dušanovo carstvo nemogoče za vso bodočnost. Kaj zato, da Srbi danes nimajo Bosne, ne Macedonije! Ko je izginilo upanje, je bilo upajočim tako, kakor da bi bili izgubili realno posest. Udarec je bil strašan; kaj čuda, da so se marsikomu zmedli pojmi, da so sicer morda jako trezni ljudje začeli kombinirati možnost in verjetnost vseevropske vojne, insurekcij in meteža, v katerem bi se razmere morda vendar izpremenile obsojencu v prid? Kaj čuda, če so fantazije izpodrinile logiko? In debata o bosenski ustavi, položaj anektiranih dežel v monarhiji, razmerje do delegacij, vprašanje dualizma in trializma, vse je potlačeno v ozadje, ko so vse oči uprte na obrežje Drine, ko čitajo še loterijske sestre brzogave iz Belgrada in z Dunaja, preden poiščejo svoje številke.

V takem položaju je res težko, navidezno celo nesmiselno, razpravljati o bosenskem vprašanju. Toda bojni krik ne more biti nikdar tako glasen, da bi zaglušil spoznanje, da je aneksija Bosne in Hercegovine močno pospešila jugoslovansko vprašanje. Temu spoznanju se pa mora pridružiti priznanje, da je problem, o katerem se je govorilo več kakor v Rimu o punskih vojnah, še danes nejasen onim, ki ga rešujejo.

Meščanski državni nazor si pomaga nakratko. Buržoaziji je država vse. Gospodarstvo, narodnost, kultura, verstvo — vse spravlja pod državno streho. Buržoazija govori mnogo o svobodi, a nezavedno misli venomer na vladanje. In tako vstvarja države, če more, realno, če ne more, pa v ideji. Vse iz fikcije o enotnosti interesov. Zato je tudi toliko fiktivnih uspehov in toliko stvarnih porazov.

Bosno in Hercegovino je anektirala avstro-ogrska monarhija, ne da bi bila vprašala Jugoslovane. In če bi jih bila, bi bil njihov odgovor irelevanten za učinek. Odločevali so dinastični razlogi, ki so si ohranili večalimanj moči še v deloma kapitalistični državi. Mogli so pa odločiti zato, ker se vjemajo z gospodarskimi razlogi razvijajočega se kapitalizma, ki vodi kolonialno politiko na Balkanu, kakor jo vodi angleški ali nemški kapitalizem na drugih

kontinentih. Narodnost je bila pri tem dejanju povsem brezvplivna. Povečanje števila Slovanov v državi ne more biti po volji ne nemškim, ne madžarskim šovinistom; prilika za eksploatiranje novih področij je vseč nemškim in madžarskim kapitalistom. Tudi aneksijo Srbije bi pozdravili, pa naj bi pridobila habsburška monarhija še dva miliona Slovanov več.

Naši političarji pa vstvarjajo jugoslovansko državo.

Srbija se brani, ker ji hoče Avstrija zapreti pot do morja. Jugoslovanska država, ki bi obsegala slovenske dežele, Hrvaško, Slavonijo in Dalmacijo, Bosno in Hercegovino, bi zaprla Avstriji in Ogrski pot do morja; če bi se realizirala svetovaelavska država, bi bila tudi nji prerezana zveza. Kdo more verjeti, da bi si avstrijski in madžarski kapitalisti, ki so močnejši od srbskih agrarcev, dali tako zvezati roke? In kdo verjame, da bi se gospodarsko slabejši Jugoslovani mogli upreti?

Gospodarski položaj in razvoj ne kaže trializma, sploh ne ekonomičnega cepljenja, temveč razširjenje enotnega gospodarskega področja. Pogled na zemljevid srednje Evrope in Balkana ter industrijsko-agrarna statistika povesta, da tvorijo vse obdonavske dežele in one med jadranskim in črnim morjem enoten gospodarski teritorij, na katerem se morajo gospodarski interesi vseh narodov tembolj približevati enotnosti, čimbolj se razvija kapitalistična industrializacija. Gospodarska nasprotja naraščajo med sloji, ne pa med narodi. Tega spoznanja je med Jugoslovani le zato še malo, ker je tukaj še razmeroma malo domačega kapitalizma, ki se pa vendar embrionalno pojavlja in polagoma razvija.

Sedanji državotvorni element ni nacionalizem, temveč kapitalistična ekonomija. Naše ozemlje bo, dokler vlada kapitalizem, del države, ne pa država. In nikogar ne bomo našli, ki bi nam pomagal do trializma, namreč do gospodarsko samostojne, v kapitalistično važnih vprašanjih militarizma, zunanjih zastopov i. t. d. neodvisno odločujoče jugoslovanske države. Tudi ne bratov Čehov in Poljakov. Kaj naj počne češka industrija s svojimi izdelki, če ji postavimo mitnice pred Trst, pred Brod in Zemun? ...

Gospodarsko vprašanje je drugačno: Ali bo naša buržoazija znala industrialno tekmovati na jugoslovanskem ozemlju in s kakšno močjo? Ali bo jugoslovanski kapital, naj že izvira odkoderkoli, znal organizirati industrijo, preden se izpremene naše dežele popolnoma v kolonije tujega kapitala? Če ima toliko sposobnosti, se bo ohranil narodni značaj jugoslovanskih dežel in se bodo

tembolj razvijale narodne samolastnosti, čimbolj se bo utrjevala gospodarska enotnost.

Jugoslovansko vprašanje ni državno vprašanje, temveč je izven njega nekaj drugega; ono je narodno vprašanje.

O tem prihodnjič.

R. L.:

Anarhizem.

Dalje.

Maks Stirner.

ko navajam tega, nekam čudnega in osamljenega nemškega misleca — pisal se je v navadnem življenju Gašper Schmidt in bil učitelj na neki dekliški šoli (!) — zgodi se to le zaradi popolnosti. Je to med Nemci edini teoretiški zastopnik anarhistnih misli, ki jih je obelodanil v knjigi „*Edini in njegova last*“ leta 1844, torej

skoraj istodobno kakor Proudhon s svojim delom o lastnini. — Knjiga ni dosegla med sodobniki prav nobenega vpliva in uspeha: treba je namreč pomisliti, da so v tedanji Nemčiji komaj prodirale ideje liberalizma, kaj šele anarhistne misli. — Tako je bil torej hitro pozabljen in pokopan, in ne bi bil več vstal, ko bi ga ne spravila na dan sorodnost idej z največjim nemškim mislecem sedanjega časa, z *Nietzschejem*, ki se je, kakor dokazano, naslanjal na Stirnerja.

Stirnerjeva knjiga je predvsem bolj pravno filozofsko, kakor pa politično delo, slog v nji spominja malo na Nietzscheja, a ne dosega njegovih blestečih besednih tvorb in prispodob. Glavna misel tega dela je: Človek stremi že skozi tisočletja po „svobodi“. Kaj pa je ta svoboda, ki jo hoče doseči? Ali mar to, da se otrese vsega, kar ga teži? Ne, to hrepenenje izvira odtod, da bi si človek rad vedno namesto onega, česar nima, postavil in prilastil to, kar *ima kdo drugi*, n. pr. da bi *tudi on* rad postal „državljan“, „gospod“, „sit“, „premožen“ itd. Da pa tega ne doseže, krive so mnogoštevilne ovire, največ pa po državi in veri priučene in vcepljene mu *krive ideje o svetosti lastnine, države, vere, o npravnosti, o Bogu, o pravici in o človeštvu*. To so po

Stirnerju same prazne izmišljotine, same šeme, večje in strahovi, nič ni resničnega na njih, „zakaj edino resnično in realno zame sem si le ‚Jaz‘, moja lastna osebnost“. Zato pa odklanja vse, kar ni vzklilo iz te osebnosti, kakor nekaj, kar ni njegovo, kar mu je tuje, sovražno. „Jaz sem si sam sebi merilo, sodnik, kralj in Bog, razven mene ni družega meni enakega, jaz sem edini svoje vrste.“ Meni ne ukazuje nihče, jaz si dam sam svoje zakone. Kar se meni prav zdi, to je tudi pravo, drugega prava ne pripoznam. Jaz storim, kar se mi ljubi, če je v mojih močeh — da, še luno snamem z neba, če najdem sredstva priti do nje. Tako je torej moja svoboda tolika, kolikoršna je moja moč in oblast, to svobodo si pridobim, priborim sam, ne sprejemem je od nikogar, ker mi je nima nihče pravice podariti in le toliko svobode imam, kolikor sem si je sam vzel.

Tako približno opisuje Stirner ideal svobodne osebnosti. To je tisti do skrajnega viška prikipeli individualizem in egoizem, ki je celo premagal Feuerbachovo filozofijo, ki je bila namesto prejšnjih idealov Boga in človeštva postavila človeka kot svoj vzor. Stirnerju tudi „človek“ ni nič resničnega, le posamezni „Jaz“ mu je edino realno na svetu. S tem se približuje Nietzschejevemu idealu o nadčloveku, toda loči ju ostra meja: Nietzsche zahteva predvlado in gospodstvo močnega in mogočnega človeka nad vsem, kar je šibko in slabotno in kar se po Nietzscheju tudi lahko po vsi pravici zatire in zatira. Stirner pa je vendar še toli splošen, da pripoznava liki anarhistom vsakemu človeku pravico do zgoraj označene svobode, seveda ne kot „človeku“, ampak kot „poedincu“, „Jaz-u“.

Toda tudi pri Stirnerju opazamo ono šibkost sestava, ki je bistvena vsem teoretikom anarhizma, — in tu morda najmočnejše izraženo: čim stopi iz smelih negacij obstoječih razmer ven na realna tla, ker mu je zgraditi pravni ali gospodarski sestav, takoj se zaplete v protislovja in ne more podati nobene pozitivno vzdržljive teorije. To se spozna posebno pri gospodarskih razmotirvanjih. Ker zanikuje Stirner lastnino, a noče pripoznati nobene uredujoče ali pomirjajoče sile, prepušča prisvajanje, oziroma odmero lastnine vsakemu; to pa je dejansko isto, da se proglasi najhujši boj vseh proti vsem, torej najbrezobzirnejšo borbo za obstanek. Vendar uvideva tudi on, da to „mesarsko klanje“ ne more trajati večno. Uvideva, da človek dandanes še vedno potrebuje združitve. Zato postavi namesto države organizacijo, ki jo imenuje „društvo egoistov“, ki potrebujejo drug drugega in le zato

drug drugega ubogajo, torej vsled notranjega prepričanja, ne vsled vnanjega primoranja. To društvo naj bi urejevalo način proizvodnje in zavživanja, zaeno pa naj bi čuvalo lastnino proti vsakemu napadu. Napram temu društvu nima nihče nobenih dolžnosti. „To društvo ne stoji nad menoj, kakor država, ampak jaz nad njim; ono je moja tvorba in moje orodje, ki ga rabim in ga zavržem, ko mi ne hasne več.“

Seveda je taka tvorba, kakor si jo predstavlja Stirner, popolnoma nemogoča. Tudi on popolnoma omaga, ko mu je namesto tega, kar bi rad zrušil, postaviti kaj boljšega.

[Sicer pa je prišel Stirner šele v našem času prav zaradi stika, ki ga veže z Nietzschejem, do nekake veljave, posebno ko je prodrla v literaturi in filozofiji dekadentno individualistična smer. Na širše množice ni imel nikdar, tudi v naših časih, prav nobenega vpliva in to je dobro, zakaj njegovega „Poedinca“ sme si privoščiti le socialno in pravno dokaj izobražen čitatelj, ki naj bo obenem tudi trezen mislec, da se ne da po njegovih fantastnih in smelih skokih izvabiti v brezdanje prepade.]

Slovani in anarhizem.

Iz romanskih rodov se je dvignila misel brezvladja s Proudhonom, našla med Germani edinega zastopnika Stirnerja in šinila naprej proti vshodu na slovanska tla.

Ali dočim je bil anarhizem na Nemškem in pri Germanih sploh le efemeran pojav in si ni mogel osvojiti širših množic, prešinile so anarhistne ideje na Ruskem mahoma vse izobraženstvo. Že okoli l. 1830. so zapadnoevropski socialnerevolucionarni nauki in misli na Ruskem padli na rodovitna tla in si pridobili mnogo pristašev, posebno med višjimi častniki in med dijaštvom, predvsem med moskovskimi dijaki, iz kojih so vzšli tudi voditelji radikalne opozicije: *Ercén*, *Ogarjev*, *Bakunin*.

Na Ruskem je bil tedaj še najhujši despotizem na vrhuncu. Pravica in osebna svoboda se nista pripoznavali, vsako svobodno gibanje, vsaka napredna misel se je kruto zatirala. Ni čuda, da so postali vsi prosvitljeni duhovi nasprotniki države, smatrajoč jo za vzrok vsega zlega, in da so si želeli družbine uredbe na anarhistni podlagi. Toda ruska vlada je vsa taka gibanja na najbrezobzirnejši način zatirala, zapirala propovednike anarhistne misli za vedno ali za celo vrsto let v ječe, jih izganjala v Sibirijo, jim

plenila imetje in s tem res dosegla, da anarhistno gibanje v Rusiji ni moglo priti do one moči in veljave, ki bi jo sicer pridobilo po številu svojih privržencev. Kruta nasilnost vlade je rodila v ljudstvu in izobraženstvu krut odpor. Anarhizem je prešel na Ruskem v takozvani *nihilizem*. Ostala je le negativna stran anarhistnega programa, misli o bodočih mogočih družabnih tvorbah so odstopile iz ospredja, ker so razumniki spoznali, da so neizvedljive; pač pa so prišli na to, da so negativno stran obširno razvili in poglobili. Vse, kar obstoji v ti državi krute samopašnosti in nasilja, je tako gnjilo in slabo, da se ne da več popraviti in da je najbolje, da se vse skup uniči. Edini smoter je postal tedaj, ugonabljanje vse, kar vlada in odločuje v ti državi, torej carja in dvor, ministre, činovnike in policiste, nadalje vsa obila sredstva, ki razpolaga država ž njimi, da zatira osebno svobodo, torej vladarske dvorce, uradna poslopja, ječe in trdnjave. — Množili so se napadi z bombami, umori in vlomi, pričela se je ona mala, a zagrizena vojna, ki traja še do danes in ki preti ugonobiti v Rusiji vsak čut za ustavno življenje.

Slovani že itak nimajo in niso nikdar imeli pravega smisla za nobeno obliko vladarstva, v njih sploh ni one državotvorne sile, kakor jo opazamo n. pr. pri sorodnih Germanih. Za časa, ko so ti zadnji imeli na osvojenih tleh bivšega zapadnorimskega cesarstva svoje države in državice (v Španiji zapadni Gotje, v Zg. Italiji Langobardi, v Sp. Italiji Normani, v Galiji Franki itd.), vdrli so sicer tudi Slovenci in Antje v vshodnorimsko cesarstvo, premagali čestokrat Justinianove čete, plenili in pustošili po celem balkanskem polotoku, dà, celo za trajno so se naselili v nekaterih krajih, toda nikdar in nikjer si niso ustanovili kake tvorbe, ki bi bila državi ali vladarstvu količkaj podobna. Zato pravi tudi o njih grški pisatelj, da so silno svobodoljubni, da nočejo hlapčevati nikomur in se tudi ne dajo vladati od nikogar; da ne trpe nobenega vrhovnega poveljstva in da se tudi bojujejo brez vsakega reda in brez tujega vodstva. Vse to, ker so *ἐλευθεροί*, ker jim je pojem vlade popolnoma tuj; ta lastnost je torej, kakor je grški pisatelj fino opazil, tem narodom prirojena — in res, povsod, kjer so ostali Slovani po plemenu čisti, je ta lastnost v njih ostala. Slovani so bili oni, ki so anarhistne ideje, pojavljajoče se stoprv v 19. stoletju v moderni Evropi, bili 1300 let prej dejansko vresničili. Tega dejstva se dotakne nalahno tudi naš Jurčič v svojem romanu „Cvet in Sad“, stran 116: „Da se naši nekdanji očetje niso po vzgledu drugih narodov zjediniili v državo, to se meni

zdi najlepša in največja pohvala njih človečanstva. To kaže, da niso čutili potrebe, kaže, da je njim bilo *prirojeno* zakonstvo, da so poslušali glas svojega srca, da so bili sami svobodni in drugim niso kratili svobode.“

V ruskem „miru“ in v jugoslovanski „zadrugi“ najdemo družabne in gospodarske tvorbe, ki so o njih sanjali najduhovitejši propovedniki anarhistne ideje, ne da bi vedeli zanje. So pa to tvorbe, ki odgovarjajo primitivnim socialnim razmeram. Čim postane gospodarsko in socialno življenje živahnije, treba je organizacije — toda anarhizem in organizacija sta si smrtna sovražnika, in kjer podre ona, gine in izgine anarhizem. To nam spričuje tudi zgodovina; v Čehih in Poljaki, slovanskih narodih, ki sta dolgo časa tekmovala — in tekmujeta še danes uspešno z drugimi evropskimi narodi in drugimi državami, ni nobenih sličnih tvorb več, ker so ravno gospodarske in kulturne razmere že sila visoko razvite.

A tudi na Ruskem gineva „mir“. Leta 1907. ga je duma uradno odpravila, seveda bo trajalo dokaj časa, da bode moderno individualno-kapitalistično gospodarstvo popolnoma premagalo to tisočletno družabno tvorbo, slonečo na načelih svobode in kolektivismu. Ako pomislimo vse to, da so Slovani bili že od nekdaj skrajno svobodoljubni, nezmožni za nadvlado, sovražni vsaki zaveznosti (odtod tudi njih nezvestoba), in da je ta narodna lastnost ostala tipičnim reprezentantom Slovanov, Rusom, gotovo v prav posebni meri ohranjena, ako uvažujemo, da je nasproti takim nagnenjem ruska absolutistična država morala od nekdaj vporabljati bolj ostra in kruta sredstva kot kakšna druga, se ne bomo več čudili, da je ob tem ostrem nasprotju anarhizem našel *ravno na Ruskem klasična tla za svoje prerojenje in oživenje*, da je črpal tu ono življensko silo, da se v krutejši obliki sicer, a mogočnejši kakor prej, povrne v zapadno Evropo. Ne bomo se čudili, ako se nam bosta pokazala kot glavna zagovornika anarhistnih idej, dva sinova ruskega naroda, izhajajoča iz njegovih najplemenitejših rodbin, namreč *Bakunin* in *Kropotkin*, ki sta mimo svojih teoretskih spisov s svojim delovanjem in življenjem največ pripomogla v to, da ni ostal anarhizem le tiha teorija, ampak da je postal za nekaj časa važen politični činitelj in živi politični ideal številnih množic.

Dalje.

Po osemdesetletnici Leva Nikolajeviča Tolstega.

Konec.

Znani so nauki Tolstojevi proti vojski in militarizmu. Eden glavnih izrekov Kristusovih, ljubiti svojega bližnjega, je: ne vračati hudo za zlo. Zaraditega je vojska neupravičena in dolžnost vsakega krščana je, da se ne podvrže vojaški dolžnosti.

Tolstoj priznava glede načina življenja, da je upravičeno le prosto življenje na kmetih, t. j. delo, da se iz zemlje pridobiva, kolikor človek potrebuje za življenje in zdravje. Za človeško srečo potrebno je edinole: 1. Zveza človeka s naravo, t. j. življenje pod milim nebom, na svetlem solncu, na svežem vzduhu, občevanje z zemljo, rastlinami in živalmi. 2. Telesno delo, in sicer svobodno neprisiljeno delo, združeno s fizičnim trudom, ki vstvarja potrebo po hrani in daje krepko spanje. 3. Neobhodni pogoj sreče je družina. Bog je vstvaril moža in ženo, da se družita, zaraditega je družina neobhodno potrebna za človeško srečo. 4. Svobodno, neprisiljeno občevanje z ljudmi. 5. Pogoj sreče je zdravje in lahka smrt.

Vse to ima edinole življenje poljedelca. Zaraditega je tudi njegovo delo upravičeno in le njegovo življenje odgovarja učenju Krista. Zaraditega Tolstoj proti fabričnemu delu, proti delu v rudnikih, proti strojim, veleindustriji in veletrgovini ter vsemu temu ne priznava za človeško srečo nikakega pomena. Zaraditega tudi vidi edinole v poljedelcu nepokvarjenega, telesno in duševno krepkega človeka in ves ostali svet mu je poln umažanosti in gnusa. Družba mu je lažnjiva in nenaravna. Priroda mu je višja in boljša od civiliziranega človeka.

Gotovo je, da so nauki in nazori Tolstega polni protislovij. Ako se pa hoče Tolstega kot velikega misleca razumeti, se mora izluščiti iz vseh njegovih naukov njegov temeljni nauk in ta je, da je človek po svojem razumu sam dovolj krepak, da se vodi naprej po poti življenja, in da je vse, kar je proti vesti in proti zdravemu razumu, človeka nedostojno in človeku kvarno. Ker le priprost človek, ki je še prazen ideologije, posluša čisto, nepokvarjeno vest in razum, zaraditega je priprost človek bolj goden za srečno življenje, nego

pa učenjak. Človek je del prirode in vsaka prikazen na človeku je prirodna prikazen. Ako se omejimo le na ta izrek Tolstega, potem dobi ravno socialistična stranka stik z njegovimi idejami in eno najkrepkejših opor v gibanju in stremljenju delavstva. V bistvu je končni cilj socialističnega gibanja izboljšanje in izenačenje človeške družbe. Vsakemu človeku mora biti dana možnost, da živi svobodno in srečno, da so mu dani predpogoji sreče, t. j. potrebni živež, zdravje, občevarje s prirodo in z ljudmi. V tem pa se ravno skuplja temeljna zahteva organizirane delavske stranke, da hoče pridobiti človeku dostojen način življenja. In v veliki misli Tolstega, da ima priprost človek dovolj duševnih zakladov, da gre naprej in se vodi sam, da ima celo prednost pred ideologičnim človekom, pa delavstvo tudi črpa zaupanje v istino svojih idej in moč svoje organizacije. Socialnega demokrata slično kakor Tolstega navdaja gnus pred sedanjim kapitalističnim svetom, ki predstavlja le zlorabo civilizacije in zlorabo kulture v razkošju, v izkoriščanju težkega dela delajočega človeštva in v razsipanju in vničenju plodov tega dela ne v svrhu razvoja človeštva, ne v svrhu sreče posameznika, marveč ubija razsipniku samemu zdravje in srečo. Kakor se strinjamo, da velja kot istinito le ono, kar je pristopno človeškemu razumu, gremo pa narazen pri vprašanju o potu k cilju. Delavstvo, v zaupanju na svoj razum in na svojo moč, se zanaša na moč združitve, na moč dela. Stavljaja si kot sredstvo, dospeti do cilja enakosti v tem, da si hoče priboriti plodove lastnega dela. Ne omejiti delo in plodove zemlje na najmanjšo mero, marveč vporabiti vse človeške sile, pridobiti si iz zemlje kar največ plodov, ker le s to pridobitvijo je mogoče pridobiti tudi človeštvu spodoben in enak način življenja.

Delavec se ne poprašava: odkod sem in kam pojdem? Veda mu kaže velikost in lepoto prirode, človeka. Veda daje človeku zavest prirodne, svoje moči. Spoznava, da ni druge istine nego življenje, življenje, ki se večno in vsepovsod poraja in prehaja iz neznanega početka v nevidno daljavo. Zaman mu je stremeti v to, za vekomej in vsakemu neprodno temo, obdaja ga sijaj prirode in človeškega dela. Le delo je istinito, le delo vse presoja, neskončno delo prirodnih sil in neskončno delo človeškega uma. Silo strele, neznanstvo moč vodovja vprega v svojo telesno moč, da dviga svoje potrebe in jim zadošča. Delo mu daje zdravje in srečo in vero. Delo mu je sveto in priznavanje svetosti dela zahteva od vsakega. In s tem priznavanjem izreka se prava ljubezen do

bližnjega. Ljubimo se pri delu in v delu drugega za drugega. Zato se ogiblje prazne vere in modrovanja, ki sta bila oba vedno in povsod izvor tiranije. Zato proč s tiranijo lažnjive kulture; le delo je istinito, le delo je sreča in življenje!

V Svetem Sinodu in Pravih ruskih ljudeh pa se zamolklo odseva vsa tiranija nerazumljivega mysticizma in ideologije nad zdravim, krepkim človeškim razumom. Na eni strani vislice in duševne verige kot simbol kraljevstva teme — na drugi strani svobodni slavitelji dela in znanja, polni upanja zmage — združeni proletarijat vsega sveta.

Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa.

Priobčuje dr. Dragotin Lončar.

Dalje.

III.

Pismo Mihaela Ambroža¹⁾ (brez datuma).

rosi, da bi dr. Bleiweis podpiral njegovo kandidaturo v Kranju ali Kamniku. „Pozabi, če je med nama kaj napačnega — vsega pa tudi ne verjemi, kar zdaj ljudje gobezdajo. Saj veš, da v najinih namenih ni nobenega razločka zastran domovine.“

IV.

Pismo dr. Morica Gausterja,

zdravnika v Kamniku, z dne 16. marca 1861. (pisano nemški).

Zahvaljuje se, da so ga „Novice“ predlagale za kandidata v kamniških kmečkih občinah. On je sicer Nemec, toda priznava vsakemu narodu pravico, da se more svobodno razvijati poleg drugega. „Nemški element je samo, naj bi bil samo duševna vez različnih bratovskih narodov v Avstriji, le duh naj vlada, duh, ki noče drugega, nego napredek izobrazbe, in meni se zdi, da je velika naloga nemškega duha v Avstriji ravno ta, da pospešuje svobodni razvoj, individualno samostojnost, v kolikor se to le da združiti z blaginjo celote... Nasproten separacijskim strem-

¹⁾ Mihael Ambrož (1808—1864) je bil državni poslanec in župan ljubljanski. Leta 1848. je bil med naprednejšimi slovenskimi poslanci.

ljenjem, kakor se kažejo na severu, vzhodu in jugu, sem ravno tako tudi proti prenapetim centralizacijskim idejam.“

V.

Pismo kneza in škofa dr. Jerneja Vidmarja

iz Ljubljane, dne 13. oktobra 1861. (nemški izvirnik).

Od vlade vprašan zaradi uvedbe slovenščine v spodnje gimnazijske razrede in zaradi knjig, ki se naj uvedo pri pouku, je odgovoril škof, da bi bila zaradi nezadostnega znanja nemščine umestna raba slovenščine, da bi se pa za nemške dečke moral zahtevati tudi nemški pouk, a ta utrakvizem bi ne bil brez težav. Kar se knjig tiče, ni za enkrat razven katekizmov nobene slovenske učne knjige, ki bi se priporočala, in niso umestne pre-nagljenosti pri pouku mladine.

Ker so bile „Novice“ v št. 41. nastopile proti temu in v št. 47. naštele slovenske učne knjige, odgovarja škof, da je te knjige deloma prej poznal in tudi bral, predno je člankar imel v roki kako slovensko knjigo. Njegova naloga ni bila, da bi pisal vladi literarno zgodovino. Kdo bi priporočal za šolsko knjigo katero izmed onih knjig, ki se nahajajo izvečine v malo izvodih? „Brezdvomno je, da velika večina našega ljudstva, ki pošilja svoje otroke na visoke šole, želi in zahteva, da se nauče nemški. To potrebo sem vedno odkrito nasproti vam zatrjeval in Vi je niste nikoli tajili. Nikdar nisem prišel rad v Ljubljano in mi ni treba zato nobenega človeka v Ljubljani zahvaljevati. Proti nikomur nisem prevzel obveznosti služiti kot slepo orodje strankarskim namenom. Če katero nadejo varam, ni to nikakor moja krivda. Željno pričakujem dneva, ko mi bo možno odstopiti od mesta, ki mi ne ponuja prav nič tega, kar sem bil navajen smatrati za življensko srečo. Živel sem dovolj dolgo, da sem ravnodušen nasproti hvali ali graji naših javnih listov.“

VI.

Andreja Marušiča¹⁾ pisma (v odlomkih).

1.

Iz Gorice, dne 23. septembra 1864.

Slovenskim bralcem so „Novice“ več nego za 10. do 15. let še dovolj. Nemškega lista potrebujemo za indiferentne, da jih za

¹⁾ Andrej Marušič (1828—1898), profesor veronauka in konservativni politik goriški, urednik „Umnega gospodarja“ in „Domovine“, ki je izhajala v Gorici od leta 1867. do 1869.

našo reč pridobimo, da bodo vedeli, kaj hočemo. Kdo noče verjeti, da nam je še za kakih 10 let bolj nemškega, nego slovenskega časnika treba, naj pride v našo čitalnico. Tu bo videl, koliko in kako se slovenski časniki bero. Jaz sicer Vaših ljubljanskih razmer natanko ne poznam, ali dozdeva se mi, da velika večina tiste stranke, ki se za slovenski politični časnik poteguje, ne le o politiki nič ne ume, temveč še morda celo slovenskega pismenega jezika dobro ne razume, pisati pa ga gotovo dobro ne zna.

2.

Iz Gorice, dne 7. avgusta 1865.

S taktom „Slovenčevim“¹⁾ nismo tukaj nič zadovoljni. „Mlada Slovenija“ v Ljubljani se nam gnusi. To se pravi „narodni dom“ podirati, ne pa staviti. Žal nam je, da ste se predsedništvu v čitalnici odpovedali. Ali ni bilo mogoče rogoviležev v kozji rog nagnati? Ti pasja para, ti; mladost je res norost. Kam pridemo z razporom?

3.

Iz Gorice, proti koncu leta 1872. pod psevdonimom X. Y.

Kaki dve leti se je opazovala v čitalnici nekaka navskrižnost med klerikatci in liberalci, zlasti neprebavljivi Klavžar se je ustil s svojim liberalizmom. Liberalno se je kazalo tudi društvo „Soča“ (v listu „Soča“ se boje pokazati prave roge). Pri „Soči“ nam je najbolj škodovalo to, da se je ponašala z nekaterimi mladimi duhovniki, ki niso poznali roditeljev in se dali zlorabljeni za štafažo. Na Silvestrovo 1871 so se mladi prvič upali z barvo na dan. Klavžar je očitno sv. pismo (pri „besedi“) persifliral, postavivši se skoro očitno na Darwinovo stališče. To je ne le duhovnike razdražilo, temveč vse druge premišljive može, Dolenca, dr. Tonklija itd. osupnilo in vznemirilo. V postu so po vsaki besedi plesali proti volji in sklepu odbora (večine). Nasledek: Vsi duhovniki, razven mene in 2—3 drugih, so iz čitalnice 25. marca 1872. izstopili. Zakaj jaz ne — o tem drugič. 9. novembra 1872. je občni zbor. Tudi mnogi svetni (Tonkli, Povše) so se preverili, da z mladimi ni moč hoditi, zato so se zedinili vsi konservativni elementi (Staroturki), napravili „Chabrus“ (pristopilo mnogo novih udov, posebno vsi mestni slovenski duhovniki) in smo zmagali, tudi nekatere izmed mladih smo volili. Mladi so

¹⁾ „Slovenec“ je bil političen list, ki ga je izdajal Andrej Einspieler v Celovcu od leta 1865. do 1867.

vendar podali formalen protest z 22 podpisi proti veljavnosti volitev. Novi odbor je privolil v nov občni zbor, obenem pa so se odpovedali novi odborniki, izvoljeni 9. novembra. Potem so bile 20. novembra nove volitve. Sijajen občni zbor! Zmagovali so stari ali farji — kakor Mladoturki pravijo. Agitacija je bila na obeh straneh živahna. Oni so v svoji kandidatni listini imeli tudi naše, toda se niso z nikomur naših pogajali. Propadli so, zato so začeli sedaj nagajati. Prvo tako nagajanje je bila Prešernova beseda 29. decembra 1872, ki bo imela za seboj še veliko prepira.

V društvu „Soči“ ni bilo časa, da bi bili tudi tako napravili, naši so propadli. Mladi duhovniki sedaj vedo, da so jih Mladoslovenci le zlorabljali. Zato so sklenili, da vsi odstopijo iz „Soče“. Te dni bomo osnovali novo društvo. Na delu sta dr. Tonkli in vrli, skozinskoz zanesljivi naš Jeglič. Vroč kri med nami zastopa blagodušni Povše.

4.

Iz Gorice, dne 7. avgusta 1874.

Žalostno, prežalostno je, da po vseh grenkosti, ki so jih Vam prizadeli nesrečni Absoloni, še nesreča z očmi. Zakaj Bog v tako važnih časih po Vas vso našo stranko tepe in ponižuje — kdo more to umeti? Nadejajmo se, da meri vse na boljše prihodnost; saj se mi zdi, da Skandalblatt Jurčičev¹⁾ pojema. V tolažbo naj Vam bode tudi to, da so „Novice“ skozinskoz jedrnate in da, ako Bog da, vse svoje nasprotnike prežive in pokopljejo. Bleiweis je le eden.

5.

Iz Gorice, dne 24. decembra 1874.

Marušiča veseli, da Bleiweisa dosedanji nasprotniki zopet priznavajo — kar so na tihem gotovo tudi prej storili — za občnega voditelja. Veliko kokodakanja je bilo pri mladih, a da bi bili mogli kaj jajec iznesti, za to so bili premladi. „Spoznanje“ je vselej lepa reč na svetu. Veseli me, da ni in menda ne bo več tistega oštudnega zabavljanja po „mladih“ časnikih, kakršno je bilo na veliko pohujšanje mladine (in to je mene, ki imam z mladino opraviti, posebno peklo) preteklo leto. Nadejam se, da bo bolje za naprej.

O „Soči“, čitalnici itd. nečem za „Novice“ nič pisati, ker je najboljše, da te ljudi ignoriram, ki se v „Soči“ šopirijo, to je za

¹⁾ „Slovenski Narod“.

nje najboljše zdravilo in za vse tiste, ki Sočinega humbuga še ne poznajo. Nočem pa tudi, da bi se mi očitalo, da jih dražim ali da mir in slogo kalim.

6.

Iz Gorice, dne 9. januarija 1876.

„Moja kritika v včerajšnjem dopisu zadeva posebno „Slovenski Narod“ in „Jurčičevanje“ pa „Sočo“.

Pisava „Zvona“ je resnično skozinskoz pravilna in lepa, vsebina to pot tudi ni pohujšljiva. Če se bo „Zvon“ tudi za naprej škandala ogibal, imel bom priliko častilce njegove in grammaticis zavrniti na koran njihovega preroka Stritarja. Morebiti, da se od njega vsaj pisati nauče. Alešovec piše dobro, gladko; da tudi jedrnato in pikantno, mi ni treba praviti.

Da se je sklenila „sprava“, je bil eden poglavitnih vzrokov ta, da se „Glas“¹⁾ ni mogel vzdržavati zaradi pomanjkanja duševne in tudi materialne podpore. Tudi društvo „Gorica“ je bilo le bolj jalovo društvo, na papirju, in matadorji njegovi (dr. Tonkli, dr. Gabrijelčič in urednik Vidic) so hoteli svoje nazadovanje maskirati s „spravo“, o kateri sami niso prepričani. „Sočani“ pa vsega tega ne vedo.

Nekako poroštvo, da se misli „Soča“ res poboljšati, je meni to, da se bo tiskala v Majlingovi tiskarni, ki ničesar ne tiska, kar se ne ujema s katoliškimi načeli. In mislim, da je to sprejeto tudi v pogodbo med tiskarno in Dolencem. Kar so „Novice“ pisale v 1. številki t. l. o naši poravnavi, je meni prav iz srca vzeto. Kdo se more dandanes ogniti verskih vprašanj? In kako je mogoče jih obravnavati nevtrarno? In v to so se naši „dohtarji“ udali! Sicer pa čakajmo, da sad te poravnave dozori...

7.

Iz Gorice, dne 31. decembra 1876.

Bog ohrani prvega Slovenca in kmalu porečem edinega Slovenca, id est, Slovenca, čigar značaj se ne maje.

Le sila me loči od „Novic“; in moji nasprotniki mi res silo delajo, pa nadejam se, da jim ne obvelja.

Kar se tiče „gnilobe“ med našimi „matadorji“, se je ne manjka; ali jaz jo nahajam še drugje, ne samo pri Dolencih in Klavžarjih.

¹⁾ Proti liberalni „Soči“ so ustanovili leta 1872. goriški konservativci list „Glas“, ki je prenehal 1875. leta.

VII.

Pismi dr. Fr. L. Riegra¹⁾

(v odlomkih, izvirnik je pisan nemški).

1.

Brez datuma; vsebina se nanaša na dogodke leta 1867.

Čehi smatrajo Slovence nekoliko za svoje učence, kar se tiče varstva narodnosti; Slovenci ne smejo tega zameriti. „Ako bi bili Poljaki umeli našo metodo, zidati politično veljavo ljudstva na njegovo izobrazbo, bi bilo bolje z nami in z Vami. Ne bi se jim bilo treba bati svojega lastnega ljudstva kot strahu in se dati ugnati v kozji rog zaradi tega strahu.“

Na vprašanje Bleiweisovo, kaj dalje početi, odgovarja Rieger, da se zaradi postopanja Poljakov boji, da je uničena slovanska solidarnost — vsako pleme bo delalo v bližnji prihodnosti politiko na svojo roko.

Čehi ne vstopijo v državni zbor. Od vas ne moremo zahtevati, da zopet izstopite ali perhorescirate državni zbor, ker je vaš položaj z ozirom na vaše državno pravo in plemstvo veliko slabši nego naš. Moje mnenje je, da greste tja, pri priliki podaste ugovor (Verwahrung) v imenu dežele in naroda, se odločno izrečete zoper dualizem in za federalizem, se dogovorite s Poljaki in Tirolci ter končno ob ugodni priliki zopet s protestom odidete.

Mislim, da bodo izvenavstrijske komplikacije kmalu mogle modificirati vlado in njene tendencije. Madjari bodo sami maščevali nas Slované in vladi pokazali, kako stupidna je bila, da se je naslanjala na ohole Madjare proti Slovanom. Zelo blizu utegne biti doba, ko bo vlada prisiljena prositi naše pomoči — kmalu se odloči orientarno vprašanje in takrat se bode morala priznati veljava slovanske pepelčice nasproti ošabnima sestrama.

Na Dunaju potrebujete pametnih in trdnih ljudi, ki se ne bodo dali ukrotiti prilizovanjem vladajočih. Beust ne bo skoparil z naslovi in redovi nasproti onim, ki se mu udado. O Poljakihi ne slišimo skoro ničesar, samo čutimo, da se sramujejo svojega vedenja ...“

2.

Z dne 1. avgusta 1880.

Odgovarja Bleiweisu na njegovo prošnjo, naj bi skušal nasvetovati viteza Schneida za deželnega predsednika na Koroškem,

¹⁾ Dr. Fr. F. Rieger (1818–1903), vodja Staročehov in slovansko-nemških federalistov v Avstriji sploh.

pravi Rieger, da se sicer tu njegov vpliv precenjuje, a vendar hoče en passant omeniti grofu Taaffeju, da si Slovenci žele Schneida za to mesto in da bi bil čisto sposoben zato.

DR. BORIS ZARNIK:

In memoriam Charles Darwin.

Konec.

Darwin je imel že od mladosti potrebo, vse, kar je videl in opazoval, razumevati in razlagati, t. j. podrežati razna dejstva katerikoli občnim zakonom. Potom eksperimentov je potem skušal vsestransko proučavati te zakone ter se tako prepričati o njih istinitosti. Darwin je bil silno vesten raziskovalec in opazovalec. V svojih metodah in poskusih je bil svoji dobi za najmanj pol stoletja naprej. Pri današnjih eksperimentalnih descendenčnih študijah se poslužujemo v celem istih metod, ki jih je že uporabljal Darwin. Večkrat se čuje popolnoma napačno mnenje, da je bil Darwin samo eksakten opazovalec in da je le nekako slučajno došel potom svojih opazovanj do descendance. Kaj bi bile pomagale vse raziskave, da ni bilo genija, ki je intuitivno spoznaval resnice narave! Darwin se pač ni udal takoj svojim visokoletnim mislim, nego vsak problem je raziskal v vseh ozirih in vsako točko je utrdil z neštevilnimi dejstvi, predno je nastopil v javnosti s svojimi nazori. Darwin je imel že zaključke vseh svojih teorij dovršene, predno je sploh počel resno eksperimentirati in zbirati dejstva. Teorijo postanka koralnih otočij je imel premišljeno v vseh glavnih potezah, predno je sploh videl kak koralni otok. Ravnotako je bilo tudi s koncepcijo drugih nazorov. Že na otočju Galapagos je spoznal descendenco organizmov in že leta 1838 je našel njegov genij intuitivno zakon naravnega izbora. To je ravno lastnost genija, da spozna že iz malega števila dejstev nekako brez zavedanja največje skrivnosti prirode.

Veličino Darwinovega dela najbolje spoznamo, ako ga primerjamo z njegovim prednikom Lamarckom, ki je v svoji „Philosophie zoologique“ že leta 1809. nastopil za descendenco. Tudi Lamarck je bil genijalen, toda ni bil pravi naravoslovec. Spoznal je medsebojno zvezo organizmov, spoznal je, da so se razvila

višja bitja iz nižjih; toda to intuitivno spoznanje mu je popolnoma zadostovalo; dokazov ni potreboval, ni čutil potrebe, prepričati se potem eksperimentov in opazovanj o resničnosti svojih nazorov, nego bruhnil je na dan s svojimi hipotezami, ki so seveda ostale raditega popolnoma neopažene. Šele po nastopu Darwinovem, ki je odkril zakon descendance seveda popolnoma neodvisno od Lamarcka, so se spomnili Lamarcka in so posvetili njegovim spisom večjo pozornost. — Kako popolnoma različen od Lamarcka je bil Darwin. Svoja intuitivna spoznanja je vpotrebil samo kot direktivo, da začrta smer svojim raziskavanjem in poskusom. Metoda Darwinova je bila popolnoma moderna, induktivna. Leta in leta je zbiral dejstva in podatke; šele tedaj, ko je popolnoma izčrpal vso snov, ki mu je bila na razpolago, je nastopil s svojimi teorijami. Dejstva in poskusi so bili gradivo, s kojimi je polagoma, z nadčloveškim trudom, zgradil veličastno, a tudi trdno in nerazrušljivo poslopje descendenčne teorije. Zato je bil tudi vpliv dela velikanski. Dočim Lamarckove „Philosophie zoologique“ ni nikdo pogledal, je neovržna logika Darwinovih indukcij in ogromna množina dokazov v kratkem prepričala vse naravoslovce o resničnosti njegovih nazorov.

Darwin sam imenuje sledeče lastnosti, ki so mu omogočile, da je mogel tako pospešiti znanost: „Ljubezen do znanosti — neomejeno potrpežljivost, dolgo časa razmišljati o kaki stvari — marljivo zbiranje dejstev — in pošteno mero iznajdljivosti in zdrave pameti.“ Seveda moramo meriti te besede z merilom Darwinove pohlevnosti, ki mu ni dopuščala, da bi res mogel sebe objektivno presojudati, nego ga vedno navajala, da je postopal krivično proti samemu sebi.

Dasi je Darwin posvetil vse svoje dejanje in nehanje znanosti, se nam zdi skoro neverjetno, da je mogel dovršiti v primeroma kratki dobi enega človeškega življenja tako velikansko množino naravoslovnih in to res mojstrskih del, kojih vsako je pravi „standard work“. Še boljše spoznamo Darwinovo genijalnost in neumorno energijo, ako pomislimo, da je bil Darwin od l. 1842. bolan, „da ni poznal“, kakor piše njegov sin, „zadnjih 40 let svojega življenja nobenega dneva, ko bi bil zdrav in čvrst kakor navaden človek“. Vzrok njegovi bolehnosti je bila najbrže dolgotrajna morska bolezen na potovanju okoli sveta. Vedno in vedno je imel pozneje napade hudega krča v želodcu in večkrat je moral svoje delo popolnoma opustiti ter obiskati kako kopališče, da se zopet nekoliko opomore. Samo 2—3 ure na dan mu je dopuščala

bolezen resno delati, drugi čas je mogel k večjemu uporabljati za mehaniške poskuse. Celo njegovo življenje je bilo nekaj boj z uničujočo boleznijo, dejstvo, ki nam v pravi luči kaže heroiško vzvišenost Darwinovo.

Darwina narava ni obdarila z vsemi lastnostmi, ki jih potrebuje znanstveni pisatelj. Kakor jasne so tudi bile njegove misli, tako težko mu jih je bilo s pravo besedo izraziti; silno neokreten je bil v izrazu, dolgo in dolgo je moral premišljati, predno je mogel svoje ideje jasno izreči. Tudi ni imel dobrega spomina. Kakor sam pripoveduje, se je mogel sicer jako obširno spominjati vsega, kar je čul in bral, toda spomin je bil tako moten, da je bil primoran, o vsaki knjigi, ki jo je bral, napraviti si kratek ekscerpt, ki mu je omogočil, da se je mogel pozneje zopet brzo orientirati. Radi svojega slabega spomina se ni mogel nikdar točno naučiti kakega tujega jezika. Nadalje ni znal risati in slikati, česar je posebno pogrešal na svojem potovanju. Toda vse te težkoče in nedostatke je popolnoma nadvladala heroiška energija Darwinova.

Z genijem in energijo Darwinovo je bil pa združen tudi najplemenitejši značaj.

Dasi prvi naravoslovec svoje dobe, je bil Darwin silno pohleven in ponižen. Svoje lastne raziskave je v primeri z deli drugih vedno popolnoma preziral. Kakor ga je veselilo, ako je uvidel, da je dosegel kak uspeh, je vendarle vedno dvomil o pomembnosti svojih del, ter je bil vedno pripravljen pripisovati vse zasluge drugim. Nenavadno Darwinovo pohlevnost nam najlepše kažejo besede, s katerimi je v svoji avtobiografiji ocenil svoja dela: „Res presenetiti mora vsakogar, da sem s svojimi malimi zmožnostmi v precejšnji meri vplival v nekaterih važnih točkah na mnenje učenih mož.“ Znanstvena zavirljivost, ki jo žal tolikokrat opažamo pri učenjakih, je bila Darwinu popolnoma tuja. Vzvišeno plemenitost svojega značaja je najjasneje pokazal Darwin, ko mu je leta 1858. doposlal njegov prijatelj Wallace, ki je bil tedaj na Sundskem otočju, mal sestavek s prošnjo, da ga predloži Lyellu. Wallace je zastopal v ti kratki notici slične nazore o boju za obstanek, kakor jih je Darwin že od leta 1838. nosil v sebi ter jih utemeljeval s poskusi in opazovanji. Ko prejme Darwin Wallaceov članek, mu niti na misel ne pride, da nastopi za svojo prioriteto, ne, zavreči je hotel vse svoje nebrojne poskuse in vse svoje zapiske ter odstopiti popolnoma vse zasluge Wallaceu. Le po dolgem naporu se je posrečilo Lyellu, Huxleyu, Hookeru in nekaterim

drugim prijateljem, pripraviti Darwina do tega, da je priobčil za-eno z Wallaceovo publikacijo tudi kratek sestavek o svojih dolgoletnih raziskavah. Dasi tedanjega Wallaceovega spisa še nihče opazil ni, dasi je ostala ta publikacija skoro brez vpliva in je imel le Darwin edino zaslugo za vtemeljitev selekcije, piše vendar Darwin v svoji ponižnosti in nesebičnosti celo v avtobiografiji, da je Wallace silno pospešil descendenčno in selekcijsko teorijo. V nekem drugem sličnem slučaju Darwin sploh nikdar omenil ni, da je imel on prioriteto. Geolog in zoolog Forbes je izdal l. 1846. razpravo, v kateri je pojasnil s pomočjo ledene dobe dejstvo, da se nahajajo na visokih gorah in v arktičkih deželah večkrat iste vrsti živali in rastlin. Darwin je že štiri leta preje to na isti način razložil in je tudi Hookeru čital svoj sestavek o tem, toda tega sestavka ni priobčil nikdar in tudi v „Origin of species“, kjer jako obširno govori o pomenu ledene dobe, niti besedice ne omeni o svoji prioriteti.

Vobče je bila dobrohotnost ena glavnih potez Darwinovega značaja. V občevanju s svojo deco je bil vedno najljubeznivejši in najskrbnejši oče. Ganljivo je brati spomine njegovega sina, ki popisuje, kako je oče požrtvovalno stregel svojim bolnim otrokom, kako jih je negoval in kako popustljiv je bil z njimi v vsakem oziru. Tudi napram svojim služabnikom je bil silno ljubezniv in pohleven ter ni poznal osorne besede. Človekoljubnost je privedla Darwina na potovanju kmalu do tega, da bi se bil popolnoma sprl s kapitanom Fitzroyjem, ker je ta zagovarjal sužnjištvo; toda kapitan je odjenjal ter je prosil potem Darwina oproščenja. Karakteristiška je bila Darwinova ljubezen do živali. Nikdar ni dopustil, da bi kdo kako žival trpinčil. Njegov sin poroča, da je prišel nekoč ves bled in prepaden od sprehoda, ker je videl, kako je nek kočijaž neusmiljeno pretepal konja. Darwin je pač nehote občutil, da živali niso od nas bistveno različne, nego da so naše sovrstnice, stoječe z nami v pravi organski zvezi skupnega pokolenja.

Druga značilna poteza Darwinovega značaja sta bila njegova resnicoljubnost in poštenost, ki nam govorita iz vsakega stavka v njegovih delih. Ako je imel le najmanjši dvom na kakem dejstvu, je skušal z največjo vestnostjo pojasniti stvar s pomočjo nadaljnjih poskusov in opazovanj; ako je uvidel, da se je motil, je to takoj brez izgovorov priznal. Pogreške, ki so se tuptam vrinili v njegova dela in ki jih je večinoma sam našel, je v naslednjih izdajah brez obotavljanja priznaval ter jih le skušal spopolniti z novimi

dejstvu. O čimer ni bil popolnoma trdno prepričan in za kar ni imel neovrznih dokazov, tega si ni nikdar upal javno izreči.

V občevanju je bil Darwin ljubezniv in prijazen družabnik, ki si je takoj pridobil ljubezen in neomejeno spoštovanje vsakogar. Naj mi je dovoljeno navesti besede Haeckela o njegovem prvem obisku v Downu: „Ko se je ustavil voz pred prijazno, z bršljanom poraslo in od drevja obsenčeno vilo Darwinovo, mi je stopil nasproti iz senčnate lope, ki jo je krasilo zelenje, slavni učenjak sam: visoka, častitljiva postava s širokimi pleči Atlasa, nosečega svetovje misli; Jupitrovo čelo, kakor pri Goetheju, visoko in široko vzbočeno, z gubami napornega duševnega dela; nad prijaznimi milimi očmi se je dvigal mogočen obok krepkih obrvi; mehke ustnice je obdajala dolga srebrnobela brada. Priljudni in pristrčni izraz njegovega lica, tihi in mehki glas, nekoliko počasna, a pre-mišljena govorica, priprosti in naivni tek njegovih idej v pogovoru je takoj prvo uro najinega razgovora popolnoma zavzel moje srce, kakor je preje njegovo glavno delo takoj, ko sem ga prvikrat čital, popolnoma obvladalo mojo sodbo. Zazdelo se mi je, ko da vidim pred seboj modrijana iz stare Grške, Sokrata in Aristotela.“

Darwinov značaj, njegova plemenitost, pohlevnost in resnicoljubnost so gotovo mnogo pripomogle, da so se njegovi nauki tako brzo razširili; dasi so ga sprva ljuto napadali posebno radi izvajanja konsekvencij descendenčne teorije na človeka, češ, da to podkopuje moralo in žali dostojanstvo človeško, so se ti napadi popolnoma razbili ob njegovem poštenem in plemenitem značaju, njegova resnicoljubnost je izvila tudi najhujšim nasprotnikom vsako orožje iz rok.

Dejstvo, da je bil v Darwinu združen tako velikanski genij s tako neizmerno požrtvovalnostjo, s tako plemenitim značajem, je v kratkem pridobilo Darwinu ogromno število častilcev. Že poslednja leta njegovega življenja so ga častili kot nekaj zvišenega in lahko rečem, da je vsakemu naravoslovcu spomin na Darwina najsvetejše, kar čuva v svojem srcu. Saj je bil Darwin eden onih redkih duševnih velikanov, kojih življenje je že samo na sebi nekaj idealen čin, kojih vse dejanje in nehanje kaže neko vzvišeno harmonijo. Kakor imajo Nemci svojega Goetheja, čigar življenje kaže tudi takšno soglasje z njega deli, seveda v popolnoma drugi smeri, tako ima angleški narod svojega Darwina.

Ko je naposled l. 1882. po dolgem boju in trpljenju podlegel ta heroj znanosti, mu je izkazal angleški narod največjo čast, ki jo pozna za svoje umrle rojake: položili so ga k večnemu po-

čitku v Westminsterški opatiji; samo nekaj korakov od njegovega groba je rakev njegovega slavnega rojaka Newtona.

Stoletnica rojstva tega duha-velikana naj bode človeštvu vspodbuda v njega stremljenju za napredkom; saj nam je ravno Darwin pokazal, da se je razvilo človeštvo iz narave in da stremi njega razvoj vedno višje in višje; a naj bode tudi vspodbuda k pravemu človečanstvu, ki mu je postavil Darwin s svojim življenjem nedosežen vzor.

Donesek k jezikovni in socialni zgodovini slovenski.

Priobčil dr. Ivan Prijatelj.

V arhivu ribniškega gradu na Dolenjskem sem odkril naslednjo listino:

„Pertoshenie Zeliga Loshkiga Potoka Zhes Lukesha Kostainouza Vikariusa pred gnadlivem Fürstam nashim vikshim duhouskim poglavarjem inu Skofam.

1mo Jest Martin Koshier is maliga Loga sim biu u Loshkim Potoku sa Zehmostra okuli 9 Leit, inu nišsem oteu vech biti, kir ka Vikarius Kostainoviz ni pusteu Turna te Zerque pokrivat, inu per tim sim jest oteu po moimo praemosheniu veliku sraven pomagat okuli 100 fl. Per tim pa dam tudi veidit, de ta Zhas, kadar fim jest biu sa Zehmoshtra postaulen, se je tazhafs isneshlu 100 Mernikou Zerkouniga shita, inu 100 Mernikou Ushenize, inu tistu Leitu je ta Vikarius tu shitu, inu Ushenizo prodau, inu sa tiste denarje ni on nizh Zerqui perpraveu, inu tudi nobene raitenge dau, kam je kei deu. Na leto jest Martin Koshier sem usaki Zait sa persetzhi perpraulen.

2do Matthaeus Debelele is Traunika od Leita 1788. Pred 7 Leitni je biu eden v Gosdu od Kozhevarjou nevarnu osterlen, kir mo je bla ena noga prezh osterlena, je profseu spoudnika k lebi, da bi nega sa Smert prevideu, kir je on obzhuteu nad labo smertne teshave. Ta zhas je eden is tih, kir fo bli per nemu, na vefs tek tekeu po Spoudnika, de bi ga sa Smert dohouku praevideu, inu koker ta Zhlovek do Zerkue pride, je famiga Vikariufa doma nesheu, kir tisti Zait je biu

sheu Vikariufou namestnik u Mali Log enga bounika praevidit. Ta Vikarius Kostainoviz ni oteu jiti tega obsterleniga mosha praevidit, kir je rekeu: kai je latu, zhe umerje? sei vas je toku dosti: jest ga nagrem ke previdit, sem kmeni ga pernefsite; utim kir je ta Zhlovek bres Spoudnika nafai persheu, inu toku povedu, so tiga Zhloveka u Petru pruti dumi nesli, inu kir lo ga en Firtelz ure pota delezh prenesli, je nega kry utekla, nu je umeru bres usega oskerblenia is SS. Sacramenti. Tu vei, inu prizha vefs Loski potok, nu druge Sofseske.

3to Ena shenska pershona is maliga Loga je is mladosti slushila, nu sa Smert obolela; ona je premogla 18 kron denarjou, inu 12 Mernikou Shita: ta Vikarius je nio persheu previdit, nu je nio perfileu testament sturiti, kam bo ona tu shitu, nu te denarje deila, per tim je ona nekei fa SS: Mashe, tu drugu Bogaima sashafala; po tim je ona spet osdravela, inu nji je ta Vikarius tu sashafanu Shitu, inu denarje nuzat praepovedou, inu je nji sapovedou, de ima po Sashafilu tu loje premoshenie sa mashe, inu Bogajme ufe dati; to je blu u Zaitu ob Sprashuvaniu sa velikonozhno Spoved, ona je bla od Vikariufoviga Namestnika Zedelz udobila, po tim je ta Vikarius to shensko skus Berizha k febi pergnat puste, nu je nji ta Zedelz prez h ufe, nu je nio oteu skuz berizhe, nu Soldate u Lublano pollati; na tu fe je ona sazhela jerat, nu zaguvati, nu fe je obeifsila: po tim kir je nio on sakopou, ji nji pridigo, naredou, de je isvelizhana, nu te denarje, inu Shitu je on ufe. Tu je blu zelenino Loshkimo potoku vidiozhe, no drugim okuli leshiozhim Faram.

4to V Leitu 1779 fe je rodiu en otrok u Shegovi Vasi Jerneja Koshierja, nu lo ga po navadi Botri k kerstu pernesli, nu ta Vikarius, kir je on vezh na jagi, koker doma, nego ta Zhafs ni blo doma, so ga (koker je narozheu) is sgunam, inu pafsjim rugam damu klizali, kir pa ga nilso mogli perklizati, je ta Zait ta Otrok bres S. Kersta nasrezhnu umeru: Tu se je resglafsilu po zeilim Loshim potoku.

5to Ta Zait, kar je Kostainoviz u Loshkim potoku Vikarius, aku se otzhe eden shenit, kir bi on oteu, tok na sme tiste pershone ufeti, katero bi on imeti oteu, temuzh katero Vikarius sbere; aku pa otzhe tisto ufeti, katero bi li on lam sbrau, toko mo jo Vikarius dergatzhi nedopusti, temuzh jo more

skus Shenkenge od nega kupiti, aku pa zhes Vikariusovo volo sturi, toku gleda nega u Soudate perpravit. Tu ne famo Loshki potok, ja tudi druge fofseske vedo.

6to Tudi fe en Sromak pertoshi is Jmenam Gregor Rufs is Traunika od lanskiga Leta, kir je on la 70 fl. vinski daz imeu sa 3. Leita sglihan, na tu je ta Daz ta Vikarius prekupeu, nu ga je oteu temo Rufs sa 200 fl. dati, kir pa ta Gregor Rufs si ni vupou ishajat, ga tudi toku dragu ufeti ni mogeu; kir pa ta Zait ta Rufs je en Sod vina imeu, mo ga ta Vikarius na trifo tozhit ni pusteu, mo ga je sapezhateu; utim fe je tu Vinu ferderbalu lanku Letu, to Letu pa ozhe ta Vikarius od tega ferderbanga vina od Rufs sa 80 fl. strafenge imeti.

7mo Is Traunika Anshe Barthol se pertoshi sa foiga brata, kateri je umeru, je imeu neikulku denarjou, katere je on pred smertjo moshem narozheu, nu la tiste je to Leitu Vikarius fveideu, nu jeh pogerje is ufo lilo, kateri nemu na nobeno visho nashlishijo.

8vo Is Traunika Matthaeus Lourizh se pertoshi, kir je imeu ene meihine kula al shaitergo, katero so nemu Vikariufovi hlapzi useli, de fo gori k Zerkui oderte koine vofili, nu ker je bla ta merha teshka, se je ta shaiterga polomila, kir pa fe je ta Lourizh sato kreigou, ga je stureu ta Vikarius skus berizhe na mertve Shlake tepsti toko, de je potlei pu Leita bolan leshou. Tu fe je na sheroku, na dougu deletzh resveidilu.

9no Is Traunika Mathia Kordish se pertoshi, kir je slusheu per enmo moshu, kateri je zehmoshter biu, tistemu je en koin zerkneu, inu je latu ta Vikarius Kostainoviz svedeu, inu je dau temu Zehmoshtru 2 petizi, de ima foimo hlapzu dati, de bi nemu to merho gori k Zerqui perulekeu, kir pa ta hlapez tega shintarskiga della sturiti ni oteu, ga je ta Vikarius is Loshkiga potoka unkei segnou, inu ta hlapez je biu pu Leita u Lublani, kadar je potlei spet u Loshki Potok persheu, ga je pusteu Kostainoviz polek Terlze¹⁾ u zaitu ene praecefsije na Krish denit; inu u tim Spotu je ta hlapez toko oboleu, de pred smertjo ni biu vezh sdrou. Tu je vidila, inu vei zela praecefsia.

¹⁾ Trlica = Pranger. Da so duhovniki pri nas nekdaj postavljali grešnike na sramotni kamen, vemo iz Trubarja (prim. moja knjižico „O kulturnem vplivu slov. reformacije“ str. 25), da so ti sramotni kameni imeli podobo križa, izvemo od tukaj.

- 10mo Okuli Zerque, inu po Britafi je nesnashneishi, koker per enmo Shintarju, kir Pefsi konske bedre, inu she druge fale usake forte merh vmed Zhloveske kosti inu po grobeh resulazhujejo. Tu vidijo usi domazhi, inu nasuani Ludje, kateri k Sveti Mashi, al po drugim Oprauki gori k tabru¹⁾ pridejo.
- 11mo Kir je ta Vikarius zhes foje velike kervize shlishou ta Folk memrati, je doli is kanzelna osnaneu, de bo vefs Loshki potok u eno pest stisneu is tem perstaukam: zhe boste vi pravizhni, inu jest kervizhen, al zhe se glih zeu Pekeu zhes mene usdigne, inu de bi jest kervizhen biu, tak vender bodem jest ufem pravizo preudobeu, inu pravizhnega se stureu. Tu vedo zeliga Vikariata ludje, kateri fo tisti Zait per S. Mashi, inu per Pridigi se isneishli.
- 12mo Matthaesus Kordish is Traunika se pertoshi, da je ta Vikarius Kostainoviz skus eno Jelo nega perpraveu ob 120 fl., kir je biu on en malen kupeu u kafert od Zerkque, inu ta Vikarius mo je to kafertnu Pismu isfalshou, de je potlei ta malen sgubiti mogeu.
- 13^{tio} Thomas Painizh is Traunika se pertoshi savol 100 fl., katere je biu on polsodeu sa zerkouni guant u Lublani od Kloshtrou kupuvati; na tistu je biu ta Vikarius nalosheu per veliko-nozhneh zedelzah usakatermo eno almashno dati, de bi se tu plazhalu, na usako hisho, na ene po 2, po 3, po 4, po 5, inu tudi po 6 petiz dati, de bi se tih 100 fl. vernili, tudi nobeden ni poprei zedelza udobiu, kir bi nabiu te almoshne dau; potim pa, kir je Vikarius temo Painizhu tisteh 100 fl. verniti mogeu, je toku na nega lerdit postou, de ga je okuli 70 fl. u Shkodo perpraveu, naprei pa she sa 170 fl. u Skodo perpravet milleu per enmo Synovu, kateri je nemu umeru, katenga je biu poprej dau na Kaplo perstopit, al pershenit. Tu tudi is grunta prou vei vezhi tal Loshkiga potoka.
- 14to Se zeu Loshki potok pertoshi, de te desheuske gosposke opravila use noter u Faroushi dopernashajo, kir tudi ta Vikarius v ufako rezh se umes utikuje, inu kar je nemu narvezh mogozhe te kmete u Skodo perpravet; med drugem je on sam sheu stare Snosheti sa nove skafuvati, de fo po tim ti kmetje soje kafertne Snosheti spet u kafert na novu

¹⁾ Tabor se imenuje v Loškem potoku osamljeno stoječ hrib z župno cerkvijo in župniščem.

kupovati mogli. Pir tim je ta dobri Vikarius Kostainoviz zeu loški potok u Skodo perpraveu she zhes 3000 fl., kateri kmet pa le je oteu is pravizo per tih Snoshetah braniti, nu skafati, taiste je ta Vikarius na 8 dni uklenene u Shelesju u keho perpraveu. Tu je na sheroku, nu dougu delezh she drugim okoli vidiozhe.

15to To 19 Nedello po Wingusteh je ta Vikarius 2 SS. Mashi ofnaneu, to je la quaterno nedello, eno ob 6. to drugo ob 10 uri, kir pa on le druge oprauke se bel ahta, koker pa duhouske foiga Vikariata, ga ni blu 12 dni domu. Satu je blu pu Vikariata Ludi brez S. Mashe. Tu je toku samu na febi ofentlich, ne nuza dosti sprizhuvania.

16to De ta Vikarius Kostainoviz po Zaefarskim decreti doliversheno kerstno stollo she dan danashen smiram po navadi jemle, tu sprizhujejo nar lagle ufi tisti, kateri so taisto nar potlei plazhali.

Und dergleichen mehr, dass man schwärlich mit der Feder ausdrücken konnte.

Georgius Painizh

Jannes Kordish

Vincentius Koshmerl

Jacobus Gerbiz.

Ta pritožba datira, kakor se da posneti iz druge točke, iz leta 1795 („... od Leita 1788. Pred 7 Leitmi ...“). Pisana je bila torej v času, ko je bila še slovenska knjiga največja redkost. Zato se nahaja v nji tudi malo sledov literarnega jezika (deležniki „vidiozh, leshiozh“, pogosta raba člena in večina nedoločnikov na -ti). Sicer pa je vloga pisana v narečju in to ji daje po mojem mnenju z jezikovnega stališča največjo veljavo.¹⁾ Kadar bo pisal zgodovinar slovenskega jezika slovensko historično gramatiko, bo imel v tem „Pertosheniu“ primer živega slovenskega jezika iz kraja, ki se dá po mojih mislih natančno določiti. — Ta kraj je v širšem obsegu ribniška dolina. Občni značaj jezika je čisto ribniški, tako v dikciji, kakor tudi v posameznih izrazih. Ribničana ovajajo tudi naslednje oblike: **veidit**, **isneshlu**, **Leitu**; **nesheu**, **vei**, **deila**, **obeifisila**, **damu** (domov), **resglafilu**, **resveidilu**, **dergatzhi**, na trifo tozhiti, **neikulku**, jerat, jeh pogerje, kula. A nekaj oblik

¹⁾ Pisec se niti z Bohoričevim pravopisom ni seznanil dodobra. Razločka med *f* in *s* ne dela, zato ne more razlikovati *š* od *ž*. Č piše po navadi *s zh*, a tudi *s tzh*.

in izrazov govori naravnost za to, da je bil pisec ožji rojak podpisanih kmetov, Potočan. Na pr.: **udobila**, ga je **sfureu** na mertve Shlake tepsti, pravizo **preudubeu**, kafert (zakup). Gorenjske ali morebiti iz sodobnega pisatelja Pohlina vzete so oblike: **nagrem**, dativ: **zelimo** Loshkimo potoku, **nasreznhu**, ki so za Ribničana popolnoma nenaravne. Zanimiva je konstrukcija: je **nega** kry utekla, o kateri ne vem, dali se še danes rabi v Loškem potoku. Akoravno torej ni bil pisec v slovenskem literarnem jeziku posebno izobražen in je pisal bolj po domače, se dá vendar sklepati, da je bil izobražen in študiran človek. Znal je dobro nemško, kakor se razvidi iz pristavka na koncu in tudi iz oblike v naslovu: Fürstam. Znal pa je najbrže tudi latinsko, ker je slovenski predlog pre- pisal tako kakor se piše latinska prepozicija prae-: praemosheniu, praevideu, praepovedou, tako tudi praecefsia in po analogiji latinske besede caesar celo: po Zaefarskim Decreti. Sem spada tudi latinsko naštevanje posameznih točk.

Duhovščina je igrala v naši prosvetni kakor tudi socialni zgodovini važno vlogo. Pisec ene kakor druge ji bo moral posvetiti posebno pozornost kakor enemu glavnih faktorjev naše preteklosti. O višji duhovščini preteklih dob stoji, da ni imela kot tuja niti srca niti razuma za slovensko ljudstvo.¹⁾ Ne mogli bi torej razumeti onega velikega češčenja, ki ga je duhovnik deležen pri našem ljudstvu, ako bi ne predpostavljali, da je nižji duhovnik živel v ozki in blagi zvezi z narodom. To se je tudi doslej splošno trdilo, morebiti malo presplošno, da bi moglo biti resnično. Tako piše n. pr. Apih (na c. m. str. 405): „V teh tóžnih časih je národ nahajal pomoči in tolažbe samó pri duhovščini svoji, ki je bila jako različna od svojih vladik. Ti vrli duhovniki so bili večinoma sinovi kmetskih roditeljev; usoda jih je posadila med narod, zanj so skrbeli po očetovski, ž njim so se radovali, ž njim trpeli in kar je národ dobival dušne hrane, to so mu delili jedino duhovniki, oznanjujoči mu slavo in čuda božja v materinem jeziku.“

To je brezdvomno pretirana zgodovina! Četudi priznamo, da so bili Kostanjevci najbrž redki, vendar nas uči sam položaj duhovnikov, ki so ga zavzemali med ljudstvom,²⁾ da niso nikdar stopili v ozko zvezo z njim. Duhovnik je bil vedno „gospod“, včasih celo edini gospod v vasi, ki je kmetu ukazoval in zapovedoval. Istega dela s kmetom ni delal, a je boljše živel, zato se je oziral v času, ko je bil še slabo plačan, po lažjem zaslužku.

¹⁾ Glej: Apih, Plemstvo in národni razvoj. Ljub. Zvon 1887, str. 174.

Iz Trubarjevih časov nam je znano, da je bil duhovnik krčmar, trgovec s konji, v pričujočem aktu se seznanimo z duhovnikom dacarjem in zakonskim posredovalcem, poleg tako kuriozne obrti, kakor je konjederska.

Ako se končno vprašamo, dali je to „pertoshenie“ kaj zaleglo in kmetom pomagalo, moramo odgovoriti, da najbrž ne. Kostanjevec je bil okrog l. 1802 še vedno v Loškem potoku. Knezoškofijski kancelar Steska mi je sicer ljubeznivo naznanil, da je po arhivnih podatkih knezoškofijskega arhiva v Ljubljani mogel posneti, da so se v devetdesetih letih začele množiti pritožbe zoper imenovanega duhovnika, a v čem so obstajale te pritožbe, tega, pravi, ni najti v arhivu ljubljanske škofije.

Kako je bil Kostanjevec popisán pri ljubljanskem škofu, se razvidi iz naslednjega popisa:

„Ferdinand Luka Kostanjevec (Castainovitz) župnijski vikar, Ribničan, star okrog 60 let, duhovnik nad 30 let je dobil namizni naslov od grofa Cobenzelna. Mož je bistrega uma, krepak človek ter ljudem jako priljubljen pridigar. Z dobrimi uspehi je dovršil bogoslovne študije v Ljubljani. Služboval je kot subsidiar v Dobropoljah, potem je bil kaplan ravno tu in zdaj že od leta 1768 pase loškopotoške duše; skupaj nad 34 let. Mož je prav zelo priden, goreč, skrben in zgleden duhovnik, zato ga ima ljudstvo prav rado. Njegov značaj je nesvarljiv.“ (Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788. Priredil in priobčil Frančišek Pokorn. Zgodovinski zbornik. Ljubljana, 1908. Štev. 71. Str. 1130.)

DR. EDVARD ŠERKO:

Duhovnost in klerikalizem.

Minolo devetnajsto stoletje nam je prineslo nekaj, česar nam ni dalo nobeno drugo, privedlo nas je bližje „duši“, odkrilo nam je „dušo“, ne tisto krščansko dušo, tisto nepoznano nekaj, ki je bilo bolj pojem nego bitje, o katerem se je samo vedelo, kaj bo ž njim po smrti telesa, ampak ono živo bitje, katero čutimo v sebi, čutimo v bližnjem in v vsem lepem, bodisi v umetnosti, bodisi v priprosti naravi.

Staro geslo alkemikov, da najdemo vse, kar je v vsemirju, tudi v človeku (človek je mikrokozmos makrokozma) se je zopet obveljavilo. Devetnajsto stoletje nam je dalo brzojav brez žice, a tudi razkrilo dušno moč telepatije, nam je dalo „Röntgen“ in „Nancy“ žarke, a potrdilo tudi fakt astralnega vida, podelilo nam zdravstveno silo radija, in s tem kazalo tudi na moč zdravljenja, ki leži v nas, na zdravilni magnetizem. — Vsak korak, ki ga stori intelekt človeški v neznano vsemirje, razkrije nam tudi neznane krajine lastne subjektivnosti.

Že Kant je govoril o duši kot o organizmu, ki stoji izven časa in prostora v našem smislu, kot organizmu, ki ima svoje stvarilne moči, svoje zakone, po katerih si tvarja telo in svojim močem odgovarjajočo obliko vsemirja. A to je bila bolj filozofska fikcija, a ne tista živa, sama sebe se zavedajoča substanca, ki se giblje v čisto drugačnem prostoru in času, kakor vidno stvarstvo, in katere se zavedamo, kot samega sebe.

Funkcija duše so misli in čustva, in mnenje, da so ista samo funkcija zibajočih se možganskih molekulov, je že zdavna padlo.

Zato pa dobiva vedno večjo veljavo mnenje in prepričanje, da je misel (ideja) nekaj konkretnega, nekaj živega, da je misel oživiljena z voljo neizmerno bolj silnega, nego njen slednji produkt: dejanje.

„Ves svet je misel in volja in vse vidno je samo senca,“ to so glasovi, ki nam zvene iz stare brahmanske literature, iz starih platonikov, novih nemških idealistov, in postajajo vedno glasnejši in močnejši v najmodernejši dobi.

Misli so moči, enake inteligentnim električnim tokom, ki se dado voditi po gotovih potih, ki pa tudi prodirajo kakor blisk oblake in prešinjajo obzorje. „Vsaka misel je živ stvor,“ tega stavka ne moremo dovolj povdarjati in razglašati.

Vsaka misel, ki se rodi v nas, je samostojna moč, ki se bori, kakor vsako drugo bitje za svoj obstanek, skuša prodirati v duševne sfere drugih ljudi, naj se jo izgovori, ali ne, vzraste tam, če so pripravna tla, kakor od vetra razgnano seme.

Živimo v morju misli. Valovi misli butajo ob našo dušo, ki jim odgovarja, kakor prožna krogla v tem morju, po svoji moči in sili. So slabe nerazvite duše, ki jih tuje misli preplavijo, ki še niso rodile lastnih misli, ki še niso odgovorile nikdar na butanje, ki molče vsprejemajo in izražajo nejasno, kar je prišlo

v njih sfero. To je široka, trpeča masa, so sužnji v kraljestvu misli, in naj so tudi vladarji na prestolu zemskem.

A so duše, ki so postale močnejše in inteligentnejše, ki umevajo, kaj pomenja bučanje neizmerne oceana misli in se ne puste ukloniti; te vsprejemajo udar, a ga tudi modificira, spreminjajo v nekaj drugega „novega“ in mečejo nazaj v neizmernost.

In te duše so misleci, so produktivni ljudje: stalne točke v valovajočem morju, ti so voditelji človeštva — brez teh bi bilo človeštvo mrtva poljana.

Krog teh fiksnih točk iščejo druge svojo oslombo, ob njih se krepe in jačijo, dokler se ne osvobodijo tudi same. Tako so nastale filozofske šole, verske skupine v svojih začetkih, sekte, esoterične družbe; namen vseh teh je bil vzbujati duše, napraviti jih iz avtomatov samostojna inteligentna centra. Deviza v vseh teh krogih je bila: „Tu imaš nauk, razmišljaj ga“ — „spoznavaj sebe“ — „hodi pot in spoznaš“; njih smoter: prostost duha; njih glavni pogoj: možnost lastnega določevanja; in duše so sledile — in vladala je svobodna misel in duhovnost.

Pa je prišla moč tradicije in ž njo formule, prišel pohlep po vladi in iz formule so nastale dogme, nastopila je lenoba v razmišljanju in iz vere, ki je važna dušna moč, nastalo je praznoverje; posledica teh faktorjev pa je bil klerikalizem. Klerikalizem je ravno tako cvetel v stari Indiji, kakor v stari Mehiki, v sedanjem Tibetu ravno tako, kakor v sedanjem katoliškem svetu. Bistvo klerikalizma je neprestano suženje ljudi v duševnem obziru, podajajoč duševnemu obzorju čisto gotovo formo, krog, čez katerega duša ne sme, zapovedujoč ji: „do tu in ne dalje“.

Fizika kaže, da se vrši vse gibanje v obliki krogov, ki se vedno širijo in tvarjajo na periferiji nove; analogno se vrši tudi gibanje duše in njen razvoj. Tu ni svetovnega nazora, o katerem bi se moglo reči, ta je zadnji, fiksni krog. Vsak svetovni nazor, ki to samooblastno trdi in ki izvaja iz tega praktične posledice, postane klerikalen, postane služitelj duševnega (duhovnega) življenja.

Duševnemu proletariatu je pač vseeno, kolik je krog, še celo čim manjši, tem ljubši; a kakor hitro se začne duša buditi k samostojnosti in prostosti, občuti bolešno ozkost svojega obzorja, želi raztegniti njegove meje, a ji manjka pogum. Klerikalizem jo tlači k tlom. A če je odvrгла klerikalizem, odvrгла je v največjih slučajih tudi up na možnost notranjega življenja, na duhovnost sploh in tako pride, da se uda kakemu drugemu zi-

stemu, ki negira, ali vsaj ne odgovarja na tista vprašanja, radi katerih se je odtrgala klerikalizmu.

V tem tiči vzrok praznote in siromaštva v duhovnem obziru, za katerim boleha in trpi toliko sicer krepkih duš.

Klerikalizem je glavni nasprotnik, glavni sovražnik prostega gibanja v duševnih sferah, ker jemlje tu prostost, edino prostost, ki je človeštvu dosegljiva, in ki je tudi predpogoj harmoničnega razvoja.

Razvoj je harmoničen, če je širina vedno razmerna z višino. Višina razvoja pa leži v duhovnosti. Tja teži vsaka dušna individualiteta instinktivno, saj je iz nje izšla, in je v svojem bistvu duhovna skozinsko, in bi se v nji najraje potopila, ker tam je njena sreča in blaženost.

A njena moč leži v individualnosti, v rasti v širino, v utrjenju v svetu misli in uma. — Duša, ki se ni tam vtrdila in vkrepila in stremi samo kvišku, ostane vedno slabotna: prvi vihar jo stre. A duša, ki ne more kvišku, ki se samo širi, ostane nestvor. — Zakaj nam tako imponira na prostem rastoče, košato drevo? Ker čutimo v njem važnost in pomen vsestranske rasti.

Problem religije je združiti duhovnost z umom, prepojit drugo z drugim. Organizacija, ki se temu upira, kakor n. pr. katoliški klerikalizem zlasti s. svojimi najnovejšimi reakcijskimi tendencami, je izgubila pravico vzgojitve duš v duhovnem obziru, ona je samo še služiteljica duš.

Katoliški klerikalizem je kakor mračna gotska stolnica, na katerega pročelju stoji geslo: „V ti veri je najvišja resnica.“

Kako neizmerno ga presega buddhizem, to edino ljudsko versko gibanje, ki ni bilo dogmatično, čigar geslo je ravno nasprotno: „Najvišja ‚vera‘ je v resnici“. Razmišljajoč to geslo se nam zdi, da stojim sredi nočnega polja, a nad nami z zvezdami pokrito nebo.

In to geslo so sprejele one vzbujene in po vzbujenju in notranji svobodi hrepenéče duše, ki nočejo upogniti glave niti temu, niti onemu klerikalizmu, ampak harmonično rasti v višine duhovnosti, čuteč tla pod seboj, krog sebe vedno širše in širše horiconte.

Tako je nastalo prosto versko gibanje med vsemi narodi, ki goji notranje življenje, prosto duhovnost in se bori le proti vsaki dogmi in vsakemu nasilju: „Najvišja vera je v resnici“ je njeno geslo.

Nad razburkanim morjem intelektualnega oceana, kjer se bije boj vseh proti vsem, se vspenja tiho in jasno nebo duhovnosti.

Tam je resnica, tam je Božanstvo naše, ne zato, ker je ta ali oni učil, ker govori ta ali ona biblija, ampak

je Bog, ker ga čutimo

ker ga v globini svoje duše slutimo.

Pregled.

Narodno gospodarstvo.

Avstro-ogrska trgovsko-politična hegemonija na Balkanu je začasno zagotovljena z odločnim porazom Srbije. Naši formalni politiki so videli vzrok konfliktu samo v aneksiji, drugi so dolžili dinastijo potomcev Črnega Jurija, veliko-srbsko propagando — dočim je pravi in notranji vzrok krize zelo materijelnega značaja: leta 1905 je zahtevala naša monarhija od Srbov, da morajo naročiti svoje kanone pri nas in ne pri Francozih. Srbi so se dekretiraju odločno uprli in zato niso smele njih svinje k nam, zato niso dobili niti posojila v naši monarhiji niti ni postal trgovski provizorij med obema državama definitiven. Srbi so se obrnili do Bolgarov, ki so znani nasprotniki naše monarhije. Z ogromno večino je sprejelo sobranje dan po novem letu 1906 s Srbijo tako trgovsko pogodbo, da bi stopili obe državi z letom 1917 v carinsko unijo. S tem je bil položen obenem temeljni kamen gospodarski zvezi vseh balkanskih držav. Naša monarhija je čutila zelo dobro, kam je obrnjena ost in je temu primerno odgovarjala. Skupština ni smela sprejeti bolgarskega sklepa. Najhujši udarec takemu poskusu je bila aneksija. Monarhija je zmagala — končna odločitev seveda ni padla. Vprašanje carinske balkanske unije visi zato še vedno v zraku.

Denarni trg. Njegova izredna odvisnost od visoke politike se je kazala ves čas balkanske krize. Vedno težje je bilo dobiti kapitalij, čim napetjši je postal položaj. Privatni diskont se je dvigal tako v Londonu, Parizu, kakor v Berlinu. V Avstro-Ogrski je stal precej visoko menični kurz, kar je umevno, če vemo, da razumemo pod tem svote, ki jih plača Dunaj za menice, ki so plač-

ljive v tujih mestih. Posledice započete mobilizacije so se pokazale tudi v nazadovanju gotovine v Avstro-Ogrski banki. Izdatki za vojne priprave so spravile mnogo kapitalij v tek, ki bi ležale drugače po shrambah raznih bank.

Efektna borza je pozabila zadnje tedne na Ameriko in vso negotovost ondotnega, zadnjič na tem mestu omenjenega položaja in bila docela absorbirana po kompliciranih političnih dogodkih na Balkanu. Privadila se je nervoznosti šele zadnji čas. Prej so padli kurzi ob vsaki vznemirljivi depeši za 1 do 2%; končno so spoznali prebrisani borzjanci, da ne pravi zaman angleška prislovica „veliko dima — malo pečenja“ in niso več tako močno reagirali. Izmed vseh borz je trpela seveda največ dunajska, „kjer so padli kurzi nekega dne celo rapidno, a so si ravno tako naglo zopet opomogli in kažejo zdaj jako lepo kvišku.“

Produktna borza. Pod vplivom sledečih kalkulacij se pretežno razvija trenutno mednarodni pšenični trg: politika, vprašanje vremena, domnevanje o bodoči žetvi in uganjanje, koliko imajo še Aržentinija, Avstralija, Indija in Rusija pripravljenega izvoza. Sigurna faktorja pri ti kupčiji — na stotine z žitom obloženih jadrenic, ki plovejo iz Avstralije, Indije in Amerike proti Evropi, in izredno velika potreba žita na našem kontinentu ob tem času — igrata le neznatno vlogo. Najvišje cene kaže naša monarhija, deloma pod vplivom lanske slabe letine na Ogrskem, deloma, ker ne obeta tekoča setev posebno ugodno; a največ vsled nemirnega položaja na jugu. Da je vplival strah pred vojsko zelo na cene, se je pokazalo v rapidnem padcu vseh cen takoj, ko je postalo sigurno, da ne

pride to pot do krvavega prelivanja. Cene so približno iste, kakor pred izbruhom komplikacij.

Narodno-gospodarski pouk na avstrijskih visokih šolah je v primerju z Nemčijo izredno pomankljiv. Tam ima mnogo vseučilišč svoje posebno državno-gospodarske ali državno-znanstvene fakultete, kjer morejo promovirati kandidati doktorjem narodnega-gospodarstva kot dr. rer. polit. ali dr. oec. publ., ponekod tudi kot dr. phil. V Avstriji pouk doslej še ni toliko diferenciran, marveč je tesno spojen s pravom. Že pred nekaj leti so hoteli stroki ločiti v posebni fakulteti in vpeljati narodno-gospodarski doktorat. Toda v Avstriji se zgodi redkokdaj kaka stvar ob pravem času in njeni kandidati, ki se posvečajo ti stroki, morajo zato v tujino. Seveda manjka trenutno avstrijskim visokim šolam potrebnih sposobnih učiteljev. — Posledica slabega pouka se kaže tudi na Slovenskem v obliki gospodarskega dilentantizma mnogih juristov.

Elektriziranje železnic so obetali že pred dvema letoma v Avstro-Ogrski. V naši polovici pri bohinjski železnici, v ogrski polovici na strmi serpentinasti progi med Reko in Karlovcem. Zadnji čas so glasovi o ti zadevi popolnoma utihnili. Pri bohinjski železnici odločajo najbrže strateški oziri, kajti električna železnica je izpostavljena vse drugače sovražni poškodbi kakor obstoječe na par. Italija je bila v Evropi prva država, ki je vpeljala daljše električne železnice. Sistematično je pričela zdaj z elektriziranjem svojih železnic južna Bavarska.

Novi avstr. fin. minister Poljak Bilinski je naročil emitirati za 220 milj. kron triletnih zakladnih listov, ki vržejo lastnikom okoli 4½%, da zakrije s tem najhujše rane, ki jih je prizadel Avstriji njen korak na jugu. Pred 31 leti je iskala država zadnjikrat na ta način denarja. Trenotno je denarni trg premalo vsprejemljiv, da bi sprejel kake druge papirje količjak ugodno. — Wittek je izdal brez parlamentarnega dovoljenja za bohinjsko železnico komaj 20 milj. in zato ga je zbornica strmoglavila. Zdaj je dal emitirati Bilinski 222 milj. K deset dni, preden se je sešla zbornica, brez vsakega parlamentarnega dovoljenja. S tem je škodoval tudi ugledu, ki ga uživa avstrijski kredit; celo na Ruskem bi čakal finančni minister na tozadevni zakon.

Zbornica se takemu početju gotovo primerno uprè.

Angleški premog konkurira zadnji čas zelo z evropskim. Zlasti južnonemški rudniki tožijo o neprijetnem tekmeču. V glasilu angleškega trgovskega ministrstva, The Board of Trade Journal z dne 18. februarja t. l. čitamo v poročilu tržaškega konzula Mr. I. B. Spence, da so oddali angleški rudniki teku lanskega leta tudi v Trstu za 877.000 ton premoga.

Bosno-hercegovska deželna vlada je izdala h koncu lanskega leta gospodarsko poročilo za 1907 o teh deželah, ki je posnamemo po Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik z dne 11. februarja t. l. (Jena, zaloga Gustav Fischer). Obe deželi ste uvozili za 114 milj. K blaga, ki je tehtalo nevestveži 18.730 glav živine 2881 milj. met. stotov. Izvozili sta 12-krat toliko živine in 3½-krat toliko drugega blaga, a prejeli sta za vse to le 112½ milj. K. Deficit znaša torej 2½ milj. K, kar dirne tembolj, ker so zaključila zadnja tri leta že aktivno. — Gorenje številke kažejo na ekspropriiranje obeh dežel po gospodarski politiki okupacijske vlade, ki ne zna pridržati imovin doma.

O važnejših novih knjigah naše stroke poročamo zaradi tesnega prostora prihodnjič v posebnem pregledu.

F. L. TUMA.

Biologija.

Konec.

O zanimivih opazovanjih o regresivnem razvoju morskih klobukov poroča mladi hrvaški zoolog Hadži. Bistvo embrionalnega razvoja je, kakor znano, da se razvije iz enostavne jajčne stanice potom delitve mnogostanična oblika, ki se boljbolj spopolnuje in diferencira, da nastane naposled odraslo bitje; torej iz enostavnih tvorb nastanejo vedno bolj komplicirane. Hadžijeva opazovanja pa kažejo, da je tudi obratni proces mogoč. Pri mladih morskih klobukih (takozvanih efirah) je opazil, da se začno pod uplivom neugodnih življenskih razmer (pomanjkanje hrane i. t. d.) pretvarjati v primitivnejše oblike. Posamezni organi, ki so nameščeni na

robu klobuka, odpadejo, živalica postaja vedno manjša ter požene majhne trepalke, kakor jih imajo ličinke teh živali; naposled imamo mesto efire mal mehurček brez vsakih organov, ki plove s pomočjo malih trepalk po vodi. Ta tvorba sliči v vsakem oziru larvi teh form, takozvani planuli, ki je tudi le mehurček s trepalkami. Že preje je bilo znanih nekaj sličnih regresivnih prikazni (Driesch, Schultz i. dr.), toda ne v toliki meri kot pri teh morskih klobukih. Iz teh dejstev sledi, da je embriološki razvoj proces, ki je v obeh smereh mogoč, kar je jako važno za umevanje fizikalčnih činiteljev pri organskih pojavih.

O postanku provzročiteljev tropiške goveje kuge in spolne bolezni, takozvanih tripanosomov je priobčil Doflein jako verjetno hipotezo. Novyju se je namreč posrečilo gojiti tripanosome na umetnem hranivu (obstoječem iz krvnega seruma), in pri tem so se premenili v forme, ki zelo spominjajo na močelko herpetomonas, ki živi v želodcu raznih žuželk. Ako gojimo na umetnem hranivu te herpetomonade, postanejo nekoliko slične tripanosomom. Vse kaže torej, da so to silno labilne forme, ki se s hrano spreminjajo. Kakor je znano, prenašajo žuželke, ki pijo kri, te bolezni od živali do živali, tako je n. pr. prenašalka goveje kuge takozvana tsetse-muha. Doflein je mnenja, da so tripanosomi prvotno herpetomonade, ki žive v žuželkah. Ako pijo te žuželke kri sesavcev, pridejo tudi herpetomonade skozi rilec žuželke v kri; toda tu še ne morejo vztrajati, ker jih umore razne krvne snovi. Želodec žuželke se napolni s krvjo, ki se pri tem nekoliko spremeni in zredči. Ti krvi se seveda herpetomonade, ki žive v želodcu, lahko prilagodijo ter se pri tem, kakor kažejo poskusi z umetnim hranivom, premene in postanejo podobne tripanosomom. Ako pije žuželka sedaj vdrugič pri kakem sesavcu kri, pridejo v kri te premenjene herpetomonade, ki so že bolj ojačene, in morda že preneso vpliv krvnih snovi. V želodcu žuželke se sedaj herpetomonade seveda še bolj prilagodijo krvi ter postanejo še podobnejše tripanosomom. Ako je žuželka že 3 do 4 krat pila kri pri sesavcu iste vrste, so njene herpetomonade že popolnoma prilagodene krvi, t. j. spremenile so se v tripanosome. Tudi v krvi sesavcev postanejo herpetomonade, ki so že mogle prenesti

vpliv krvnih snovi, v naslednjih generacijah bolj in bolj imune proti krvnim snovem ter zadobe radi tega s časom popolno obliko tripanosomov. Ako so Dofleinovi nazor, ki najbolj odgovarjajo vsem opazovanim dejstvom, pravilni, bi bil tu slučaj, da se vedno preminja ena species v drugo. Dofleinovi nazor so pa silno važni za umevanje postanka in etiologije sifilide; kajti provzročitelj te bolezni, takozvani treponema pallidum, je kakor je dokazal Schaudin, jako soroden s tripanosomi. Zelo verjetno je, da je bil tudi ta parasit prvotno močelka v želodcu kake žuželke, ki pije človeško kri in morda je še dandanes mogoča taka metamorfoza.

Piše dr. Boris Zarnik v Würzburgu.

Strokovni pregled.

Proste strokovne organizacije, ki so združene v državni strokovni komisiji na Dunaju, imajo tudi po Slovenskem precejšnje število članov. Natančne statistike nam še ni mogoče navesti, ker se strokovnemu tajništvu za slovensko ozemlje s sedežem v Ljubljani še ni posrečilo dobiti od povsod statističnih izkazov. Vendar podamo lahko nekaj gradiva, ki naj služi v informacijo o strokovnem gibanju med delavstvom po slovenskem ozemlju. — Starosta slov. strokovnih organizacij „Društvo tiskarjev na Kranjskem“ je izdalo tiskano poročilo za l. 1908., v katerem letu je tudi praznovalo štiridesetletni svoj obstoj. Ustanovljeno je bilo 24. nov. 1867., pravila pa so bila potrjena šele 6. febr. 1868. Sedaj šteje 179 članov. Prejemkov je imelo društvo v l. 1908. — 13.969 kron 35 vin., izdatkov pa 11.934 kron 35 vin. Društveno premoženje znaša: 39.571 kron 9 vin., izvzemši vrednost knjižnice, ki vsebuje 1500 knjig. — V Ljubljani sami je bilo konec leta 1908. dvajset podružnic in vplačevalnih centralnih organizacij, ki so izkazale redno vplačujočih 2307 članov. (Nerednih in nad 12 tednov s plačili zaostalih je nekaj nad 400!) — Po ostalem Kranjskem je v 19 vplačevalnicah in podružnicah organiziranih nekaj nad 1600 delavcev. Tako se Kranjska s 4000 organiziranih pridruži državnim strokovni komisiji na Dunaju. — Na Šta-

gerskem, Koroškem in na Primorskem je zelo težko konstatirati splošno približno število slovenskih strokovno-organiziranih delavcev. Celje n. pr. ima okrog 180 organiziranih delavcev, med temi je 170 Slovencev. V Pulju je 447 organiziranih; Slovencev in Hrvatov le 274, drugi so Italijani in Nemci. Glede Trsta je težko izreči le približno kakšno sodbo. Vendar bo potreba tudi tu izdelati natančno narodnostno statistiko, ki je potrebna radi nadaljnega taktičnega postopanja slovenskih strokovnih organizacij. Vprašanje narodne avtonomije sili z vso močjo na dan. Nas Slovence mora najti tudi tista velika doba, ki bo skušala rešiti to vprašanje, pripravljene! Ni dvoma, da je edina praktična pomenbna forma strokovne organizacije centralistična. Ali tudi pri ti formi se gre za važna vprašanja uprave, ki se rešujejo prečesto z ozirom na moč, ki jo imajo narodnostne skupine. Poleg čisto gospodarskih interesov ima pa tudi članstvo strokovnih organizacij svoje specialne kulturne potrebe, ki so pa mnogokrat vredne večjega uvaževanja, nego se to godi dandanes. — Poizkusi razdvojenja slovenskega delavstva, združenega v prostih strokovnih organizacijah potom „Narodne delavske organizacije“, ki se je jela za Trstom pojavljati tudi v Gorici in Ljubljani, so brez pomena, ker njih težnje imajo prejasno politično ozadje. V kolikor pa kažejo „strokovni plašč na svojem nagem telesu“, ta nikakor ne odgovarja razrednemu stališču delavstva in ne tistim težnjam, ki se rode iz njega.

ANTON KRISTAN.

Zadružništvo.

Na Slovenskem je zadružništvo precej lepo razvito. Posojilnice so bile izprva edina oblika, v kateri se je zadružništvo pojavilo. Če danes naši meščanski listi pišejo o zadružništvu, potem tudi v glavnem mislijo na posojilnice. Čisto naravno, ker prav denarne zadruge v obilni meri služijo potrebam meščanstva. Konsumna društva so vzrasla veliko pozneje nego posojilnice. V industrialnih krajih (Zagorje, Idrija, Nabrežina, Trbovlje itd.) jih je porodila potreba po gospodarski osamosvoji delavskih konsumentov; zato se lepo razvijajo in kažejo leto za letom

ugodne vspehe. Po kmetih jih je ustanovilo večinoma politično strankarstvo. (Na Kranjskem boj klerikalne stranke proti liberalni, katero so reprezentirali po kmetih glavno trgovci in gostilničarji.) Zato niso uspevala in tudi ne prosperirajo tako, kot bi se pričakovalo z ozirom na pravi njihov pomen. Veliko jih je celo nehalo. Nekaj se jih je izpremenilo v zasebne tvrdke, kojih lastniki so postali prejšnji zadružni poslovojdje. (Cerknica, Železniki.)

Zanimiv pojav so konsumna društva v Trstu in okolici. Zanimiv — za presojo Trsta in okolice namreč. Po imeniku slovenskih društev in združenj v Trstu in okolici* jih obstoji 18. Skoro vsa — razven par izjem — se pečajo zgolj z gostilniško obrtjo. Nekatera so si celo s pomočjo „Tržaške posojilnice in hranilnice“ nabavila hiše, v katerih so gostilne z dvoranami za „narodne priredbe“. Tako na Barkovljah, na Kontov lju, na Občinah, pri Sv. Ivanu. Sedaj snuje še Narodna Delavska Organizacija v Trstu novo konsumno društvo, kar je seve glede na gori omenjeno število narodnih slov. kons. društev in glede na mednarodne, vrlo dobro prosperirajoče „Tržaške delavske zadruge“ res le moglo vzrasti v glavah vodij tržaške — N. O.

Med pridobitnimi zadrugami je omeniti v prvi vrsti mlekarske zadruge, ki so se že precej udomačile med našim ljudstvom. Glavna naloga njihova je, posredovanje prodaje mleka zadružnikov in proizvajanje masla, deloma tudi sira. Nekatere znamenito delujejo. Logaška stoji med prvimi. Ustanovila se je tudi Mlekarska zveza, ki naj vodi trgovske posle mlekarskih zadrug. V koliko se to godi, je danes še težko reči. Brez dvoma je, da utegnejo biti mlekarske zadruge izboren vir blagostanja naših živinorejcev. Odvisno je od izvedbe organizacije na zunaj in znotraj. Odbitiša je dovolj; Reka, Trst, Pulj itd. so trgi neprecenljive vrednosti. — Druge pridobitne zadruge (mizarske, žrebljarske, strojne, tiskarske) so institucije, kojih prosperiteta je sedaj še bolj odvisna od osebnih činiteljev, vendar je tudi med temi že zaznamovati precej lepih vspehov.

Omeniti je „Mizarsko zadrugo v Solkanu“ (ki je danes skoro last rodbine Konjedičev), „Prvo mizarsko zadrugo v Št. Vidu nad Ljubljano“, „Žrebljarsko zadrugo v Kropi in Kamni gorici“, „Slamnikarsko zadrugo v Doni-

žalah*, „Učiteljsko tiskarno“, „Zadružno tiskarno v Ljubljani“, ki so veliki zavodi.

Obstoječe slovenske zveze (Zadružna Zveza v Celju, Zadružna Zveza v Ljubljani, Zveza slovenskih zadrug, Centralna posojilnica v Krškem, Goriška zveza) štejejo za članice tako denarne kot konsumne in pridobitne zadruge. Glavno se pa zanimajo za denarne zadruge, ki jih je tudi največ. Tudi obe glasili „Narodni Gospodar“ in „Zadruška“, ki sta namenjena slovenskim zadrugam, se pečata v obilni meri z delovanjem denarnih zavodov.

Ko izidejo poročila omenjenih Zvez in pa posameznih zadrug, ogledali si jih bomo na temelju števil.

— Doslej nam došla poročila naših delavskih zadrug za l. 1908. kažejo lepe uspehe. N. pr. Občno konsumno društvo v Idriji je imelo 598.535 kron 50 vin. denarnega prometa. Blaga je razpečalo v l. 1908. za 229.088 kron 88 vin. V svojem valjčnem mlinu je namlelo za 75.923 kron moke v svoje prodajalne ter 30 vagonov žita za svoje člane. Aktiva društva znašajo 167.100 kron 80 vin. Bilanca kaže dolga: 104.767 kron 72 vin., v katerem so vštete poleg hipotečnega dolga in odprtih računov tudi hranilne vloge v znesku 39.894 kron 36 vin. Člansko premoženje (deleži, obligacijski sklad, rezervni sklad in čisti dobiček l. 1908.) pa znaša 62.333 kron 08 vin. — Občno konsumno društvo v Zagorju je lep zavod. Denarni promet leta 1908. je znašal: 484.875 kron 94 vin. Blaga se je prodalo za 223.730 kron 69 vin. Čistega dobička pa se je napravilo 17.111 kron 53 vin. Aktiva tvorijo svoto 76.769 kron 73 vin. Med pasivi so glavno hranilne vloge v znesku 23.645 kron 58 vin. Rezervni delež (15.891 k. 7 vin.) je že presegel društveni sklad, ki znaša 13.882 kron 60 vin. Članov ima društvo 428. — Konsumno društvo za Ljubljano in okolico je jelo poslovati šele 15. okt. 1908. Denarni promet prvih 4 mesecev kaže svota: 23.117 kron 57 vin. — Produktivna zadruga ljubljanskih mizarjev je napravila v letu 1908. denarnega prometa 41.999 kron 30 vin. Mezde delavcem je izplačala 9140 kron 17 vin. Lastnega premoženja nima še veliko; deležev je za 3400 kron, ki se jim pridružujejo hranilne vloge v znesku 2226 kron.

Velenakupna družba avstrijskih kons. društev je izdala tudi že poročilo za leto 1908. Blagovni promet je znašal 13.218.837 kron. Čistega dobička se izkazuje le 76.908 kron 53 v. Družba ima skladišča na Dunaju, v Ustju, v Ostravi in v Trstu. — „Prvo nižjeavstrijsko kons. društvo“ na Dunaju je največje delavsko kons. društvo v Avstriji. V l. 1908. je prodalo blaga za 10.544.228 kron 19 vin. Napram letu 1907. se je povečal blagovni promet za 1.666.821 kron. — Konsumno društvo „Vorwärts“ na Dunaju je v l. 1908. napravilo 7.620.867 kron 52 vin. blagovnega prometa. Od leta 1907. se je povečal promet za 1.866.507 kron 66 vin. ANTON KRISTAN.

Literatura.

Avstrijska cenzura se včasih rada odlikuje s policijskim duhom, o katerem hoče menda dokazati, da je večer kljub revolucijam in konstitucijam. Ni davno, kar je Karel Kautsky spisal zanimivo delo o postanku krščanstva. O pisateljevih nazorih se lahko sodi na različen način; tudi v stranki se je vnela polemika o njih, ki jo vodi Maurenbrecher v „Sozialistische Monatshefte“. Na noben način se pa Kautskemu ne more odrekati resen namen in njegovi knjigi ne znanstveni pomen. To je bil tudi razlog, da je češka socialno-demokratska stranka poskrbela češki prevod knjige. No, v Avstriji imamo že državne pravdnike, ki se ne morejo navaditi, da bi presojali znanstvene spise nekoliko drugače, kakor petkrajcarsko romansko „literaturo“. Tako je doletela Kautskega knjigo usoda na Češkem, kjer jo je — v Kladnem — zaplenila cenzura, češ, da je nevarna krščanstvu. Kautsky je temperamenten pisatelj; obenem je pa tudi razumen literat, ki ne išče efektov v surovosti. In res napenja človek zama svoj iznajdljivost, da bi odkril v zaplenjenih mestih žalitve ali kaj podobnega. Afera je nekoliko podobna Wahrmondovi, a pravzaprav še bolj kričeča. Dokazuje pa vnovič, da pripisujejo razni državni pravdniki cerkvam privilegije, katerih nimajo. Če n. pr. uči ta ali ona cerkev, da je bog v šestih dneh vstvaril svet, da ga je najprej razsvetil, potem pa vstvaril solnce

in zvezde, ga ni zakona, ki bi prepo-vedal drugačen nauk. Če pa nasprotna teorija škoduje krščanstvu ali ne, ni nobenemu cenzorju nič mar. Značilno pa je, da se take reči množe, ko ima državni zbor „liberalno“ večino.

Macharjev „Rim“ je izšel v nemškem prevodu. Če bi imela tista slovanska vzajemnost, ki igra v našem političnem življenju nekako alkoholno, res hudobno vlogo, kaj realnega jedra, bi bilo nepotrebno omenjati, da je nepoznavanje Macharja vsaj za Slovana kulturna pomanjkljivost. V češki literaturi pomeni ime I. S. Machar predvsem boj, boj za svobodo ideje, za svobodo vtvarjanja, boj proti vsaki reakciji, proti frazi, proti malikovalstvu. Machar je odločno tendenčen pisatelj in s svojimi deli dovaja prav temeljito ad absurdum larvulariste, ki mislijo, da se bogve kako aristokratizira umetnost, če se odvrača od vsakega življenskega smotra in namena, dočim se v resnici s takim izločevanjem vsaka stvarna naloga degradira na morda čedno, a brezpomenbno igrarč. Machar gleda s svojimi očmi, a slika njegovih pogledov sprejema duh, njegov duh in ta jih reproducira žive, polne njegovega ognja, njegove ljubezni in njegove bojevitosti. Tak je tudi „Rim“ sad njegovih globokoumnih nazorov o antiki in njegovega bivanja v večnem mestu. Nemcem je podal jako lep in vester prevod dr. Emil Saudek, ki se že dlje časa z veliko ljubeznijo bavi s prevajanjem spisov Macharja in njegovega navideznega antipoda Otokarja Brežine. Kdaj bomo Slovenci dobili take prevode, je pač še veliko vprašanje.

e. k.

Šolstvo.

Dalje.

Dajte otroku priliko, da bo pohajal redno sedanjo šolo do spolnjenega 14. starostnega leta — a potem mu nudite šole s takim programom in prepričani smo, da dobimo v teku petnajstih let zarod, ki se bo osamosvojil — postavil na lastne noge, ki ne bo hotel imeti nikakih varuhov.

Nekako kristalizirano ironijo zdrave človeške pameti nam predstavlja ono zakonsko določilo, da imenujejo dotični c. kr. okrajni šolski sveti vsaki šoli takozvanega krajnega šolskega nadzor-

nika, ki ima vsled ukaza c. kr. dežel. šolskega sveta kranjskega navodilo, nadzorovati šolski pouk v didaktično-pedagoškem oziru. Prebrskali smo mnogo postavskih knjig raznih dežel, a nikjer nismo našli takega zakona, kakor ravno pri nas na Kranjskem, temveč krajni šolski nadzorniki drugih kronovin imajo le nalogo, skrbeti, da se nahaja šolsko poslopje v dobrem stanu.

V neposredni stiki z razvojem ljudskega šolstva in z duševnim razvitkom kranjskega učiteljstva — posebno mlajše generacije — je c. kr. učiteljsiše v Ljubljani, ki se lahko ponša s to redkostjo, da se tu vzgojuje slovensko učiteljstvo obeh spolov na podlagi nemškega učnega jezika. Kajti na tem zavodu se predavajo glavni predmeti edino le v nemščini in niti terminov ne čuješ v slovenščini. Kako se more kandidat poglobiti v predmete, kjer je treba poleg popolnega znanja dotičnega jezika tudi resnega mišljenja — kakor je n. pr. pedagogika v svojih raznih panogah, zgodovina, zemljepis i. t. d. In vsi ti predmeti se podavajo v nemščini, slovenščina služi le pri podajanju matematike, prirodopisja in verouka, umevno da tudi pri slovenščini, kakor predmetu. Še slabše je v tem oziru na ženskem učiteljsišču, tam vlada nemščina tudi v prirodopisju. Sicer ne vemo, odgovarja li to zdravemu človeškemu razumu, mnenja smo pa, da je imel veliki mislec Komenski prav, ko je postavil za prvo zahtevo dobre vzgoje — materinščina vladaj po šoli. In slovensko javnost bo treba glasno poučiti o teh predpotopnih nazorih.

Nad vse nesrečna se nam dozdeva praksa, ki se vporablja ravno na ljubljanski c. kr. pripravnici — tako ženski kakor moški — praksa namreč, da se oddajajo profesorska mesta — oziroma mesta glavnih učiteljev — ljudskošolskim učiteljem, ki imajo izpite za meščanske šole. Ne zanikamo, da spolnujejo ti glavni učitelji postavno jim predpisane zahteve in da so dobri učitelji, trdimo pa odločno, da ti glavni učitelji ne morejo nikdar svojega predmeta — tako zanimivo in tako vsestransko obravnavati kakor akademično naobrazen profesor, kajti manjka jim ravno onega svetovnega in vsestranskega pregleda, ki ga mora imeti vsak predavatelj, če hoče svoj predmet tako predavati, da vzbudi interes v svojih poslušalcih. — So tudi redke, prav redke izjeme, a v pretežni

večini podajajo taki učitelji svojo snov po gotovi šabloni, po izvoženih potih, novih idej, novih misli ne dobiš; ti učitelji postanejo poslednjič živi stroji!) Pač bi se nam pa zdela zahteva, da imej vsak vadniški učitelj in vsak c. kr. okraj. šol. nadzornik izpit za meščanske šole — opravičena, kajti s to zahtevo bi ravno naše ljudsko šolstvo pridobilo mnogo. Žal, da se dandanes ne zahteva pri nas pri raznih prilikah duševna nabobrazba, temveč politično prepričanje in prožno hrbtenico...

Ozreti se hočemo naposled še na neko panogo šolstva na Kranjskem, ki je v tesni zvezi z ljudsko šolo in to so takozvane obrtno nadaljevalne šole, ki jih je na Kranjskem ravno 17, nova se snuje v Mengšu. Naloga teh šol je jako lepa in vse hvale vredna, žal, da ne more dosegati vkljub marljivosti dotičnih učiteljev svoje zadače radi premnogi nedostatkov. — Kajti pomankanju potrebnih in primernih knjig — se pridružuje razdelitev učne tvarine, ki je menda do besedice posneta po vzorcu dunajskih zahtev. Marljivi sestavljatelj učnih knjig za obrtno-nadaljevalne šole c. kr. strokovni učitelj H. Podkrajšek je zamašil marsikatero vrzel, a želeli bi prav odkritosrčno, da se poveri sestava morebitnih knjig za te šole posebnim enketi, kajti več glav več misli. — Ravnotako je naša iskrena želja, da skličeta nadzornika kranjskih obrtno-nadaljevalnih šol nekako enketo na teh šolah delujočih učiteljev, da uredi učno tvarino tako, kakor jo zahtevajo razmere kranjskega obrtništva. Storila bodeta veliko uslugo našemu obrtu in naši trgovini.

—n— a.

Politika.

Če razmišljamo, kako je avstro-ogrška diplomacija anektirala Bosno in Hercegovino, nas nehote obide misel, da je kaj sličnega mogoče morda v kakšni republiki južne Amerike, drugod ne. Takšno gorjost so peli oficijozni in neoficijozni žurnali — med njimi naš „Slovenec“ — Aehrenthalu in njegovi ženialnosti, da se je i preprostemu človeku moral dvom zbu-

dit, je li res vse tako lepo, kakor se kriči.

Dogodki so dokazali, kako je bil tak dvom opravičen. Turčiji se morajo šteti milijoni. Ogromno število vojaštva je bilo treba poslati v južne pokrajine in ga vzdrževati z milijoni. Ljudstvo je trepetalo v nevarnosti vojne, svetovne vojne, cele mesece.

In zakaj? Zaradi aneksije, ki pravzaprav ničesar drugega ni izpremenila v vzajemnem razmerju, v kojem smo živeli z Bosno in Hercegovino, nego ime.

Gotovo je bilo, da naši državi ne bi bil nihče iztrgal „zasedenih dežel“, četudi se ne bi bila aneksija proglasila. In prav tako gotovo je, da bi bili priklopili anektirani pokrajini tesneje in za trajnejše monarhiji, ako bi jima bili dali pametno moderno ustavo in upravo, nego smo jih z aneksijo. Rusija in Srbija se ne bi bili čutili zadeti. In čisto po mirnem potu bi bili dosegli, česar se je Rusija že od nekdaj bala, — da ji prestrižemo pot do Carigrada. Samo zavolj tega se je Rusija sedaj vznemirjala in dajala potuho Srbiji. Seveda je pomagala tudi Anglija, ki je hotela imeti vojno zato, da oslabi Nemčijo, svojo najnevarnejšo nasprotnico in tekmovalko. In če je nemška diplomacija v Petrogradu pritisnila in izposlovala priznanje aneksije, je to storila najbolj v lastnem interesu, da si varuje svojo kožo pred Anglijo; naš Aehrenthal pa zato nima prav nobenih zaslug.

Ta korak Nemčije proti Rusiji se čuti prav dobro v notranji naši politiki. Ker se je komedija z aneksijo tako izvršila, se je oficijelnemu Slovanstvu jako škodovalo. Zato je sedanji notranji politični kurz v Avstriji nemški. V tem tiči tudi pojasnilo, zakaj si je Bienerth izbral baš takšne ministre, kakor sta Hohenburger in Stürgkh, in zakaj so odšli pri zadnji prenovitvi vlade razni slovanski političarji brez ministrskih frakov na počitnice. Iz tega se tudi spozna, zakaj so morale nastopiti te počitnice, in zakaj niso mogle biti dolgotrajne. Mislilo se je, da se bi lahko vladalo brez parlamenta — češ, ta bi napravljaval sitnosti zavoljo vojne nevarnosti. Toda sedaj ni več možno, trajno vladati s § 14. Ta paragraf se preživlja, njegova moč peša. Čim močnejši bo postal parlament, tem bolj se bo pogrezal s § 14. v pozabnost in brezplivnost. To je dano vsled naraščajoče demokratizacije avstrijskega notranje-političnega življenja. Vlada, ki

¹⁾ Glej: L. A. Bružek: „Naše ústavy učiteljské a jejich reforma“.

tega ne spoznava — in Bienerthova je takšna — se je že preživela, predno je še nastopila.

Kakor rečeno — ta vlada reprezentira skupno nemško moč v Avstriji. In da se ta moč kolikormožno uniči, so slovanski poslanci ustvarili parlamentarno skupino Slovanska enota. „Rdeči Prapor“ jo je karakteriziral jako dobro, ampak za političen stvar. ki ne more živeti; kajti v Slovanski enoti sami je toliko nasprotujočih sil, da je enotna politika nemogoča. Bivši minister dr. Fiedler jo je označil takole: „Slovanska unija se je združila v nasprotstvu proti Bienerthu in njegovi vladi. Njen program je torej negacija. Samo toliko je v njenem programu morda pozitivnega, če bi se ji posrečilo tako vplivati na parlamentarne razmere, da bi se morala vlada premeniti in da bi se moralo pri sestavi nove vlade ozirati na Slov. unijo.“ Torej boj za ministrske sedeže!

Mi nismo prepričani, da bo življenje te nove parlamentarne formacije še dolgo trajalo. Ni mogoče niti kot opozicija niti kot vladna skupina. Interesi so preraznovrstni, ki se uveljavljajo v nji.

Politika po domačih slovenskih deželah hodi staro svojo pot. Klerikalci izvršujejo geslo, ki ga jim je postavila brošurica „Veliki moment“ — drž! kar imaš! Kolikor so mogli, so nasilili lačnih svojih pristašev z različni

službami in sinekurami; nekaj jih bodo še mogli, ko se uresničijo mnogobrojni načrti, ki so jih sklenili v zadnjem zasedanju dež. zbora kranjskega. Ampak nehoti se človek vprašuje: ali je res treba, da se korumpirajo sami?

Liberalna politika se živi še vedno z 20. septembrom lanskega leta. Borna je ta vsebina! Ali se nikdar ne primerjajo vsaj na tihem s klerikalci: Kakšne projekte imajo ti in kakšni zadoščajo njim? Političnega koncepta liberalci še vedno nimajo.

Štajerske slovenske stranke so si ponujale kompromis za deželnozbornske volitve. Čemu pač? Tako mlada stranka, kakor je štajerska narodna stranka, — pa si že hoče kvariti politično življenje s kompromisi s klerikalci...

Na Koroškem so bile volitve za deželni zbor. Klerikalci — nemški in slovenski — so se bahali, kako bodo zmeli nemško nacionalno stranko v prah. Zmotili so se. Slovenci bi bili dosegli večjih uspehov, če ne bi njihova politika bila tako reakcionarna; tako pa so onemogočili skupno postopanje s socialisti.

V Trstu se pripravljajo volitve za mestni svet, oziroma za deželni zbor. Slovenski narodnjaki so proklamirali slogo za volilno geslo. Zdi se, da pride po volitvah, če že ne preje, generalna ekskomunikacija slovenskih socialistov iz slovenskega naroda. Dr. D.

Epigrami.

Poligraf.

*Tvoja ideja bilà bi za celega pol epigrama,
ti pa iz nje izcediš Adrijo, Kaspij in Nil.*

Mali vseznalec.

*Weber in Avguštin, pa Kette pomešan s Prešernom —
veš, kaj dokazal si s tem? Lastni skrupanci plašč.*

Confessiones.

*Od daleč si za Avguštinom gledal,
a tebi, popče, ni se izpovedal.*

Plezavec.

*Plezal si na trinajstero lip,
da pokazal bi ljudem moj hrib;
in uspeh? Raztrgane so hlače,
svet pa vidi tvoj precèp in krače.*

Lira.

*Lirik pod lipo sedi pa strune kot v sanjah prebira,
s paše zasliši ga bik, ni mu, kar slišal je, všeč;
pa razprè nozdrvi, rep kvišku, in k zemlji rogove!
Strune potrga poet, liro ob čelo upre.
Ali se spustil je v dir do parkljev preplašeni bikuš!
„Čuden je to inštrument — poje pa kaže roge!“*

Nov humorist.

*Kobila tvoja je grdo pobita,
Krpán! Nazaj brž v Levstikovo glavo!
Pobral je Kette šila in kopita,
pokaj še nosiš, Cankar, vodo v Savo?
Možje zdaj drugi za humor skrbijo:
Pavšek predava „Novo pisarijo“.*

Iz zoologije.

*Vol ima rog (če natanko premislimo, dva!)
sune te z njim, a nanj trobiti — ne zna.*

Starejši umetnik mlajšemu.

*Si tole premislil, predno za nami greš:
življenje je konj osedlan, mi hodimo peš.*

Umno ribištvo.

*Pojdi in lovi ljudi: ta v mrežo idej se ujame,
kdor ti pa v mrežo ne gre, trnek pomoli mu zlat.*

Ima že odgovor.

*Zakaj profesorja tvoj bič ne bije?
— „Ker 'z zmote žali me, ne 'z hudobije.“ —*

OTON ŽUPANČIČ.

„RDEČI PRAPOR“

Osrednje glasilo jugosl. socialne demokracije.

Izhaja v Ljubljani vsak torek, četrtek in soboto.

Cena mu je 14 K za celo leto, 7 K za pol leta,

3 K 50 v za četrt leta in mesečno 1 K 20 v.

Prinaša zelo zanimivo vsebino in je najboljše

pisani slovenski politični list.

„Delavska tiskovna družba“ v Ljubljani

ima v zalogi sledeče brošure, ki jih toplo

priporočamo vsem čitateljem:

- „Socializem“. Knjižnice čas. „Napreja“ v Idriji I. zvezek. Upravił Anton Kristan. Cena 20 vin.
- „Socialna demokracija in kmetiško ljudstvo“. Iz poročila urednika Antona Kristana. Knjižnice čas. „Napreja“ II. zvezek. Cena 10 v.
- „Zakaj smo socialisti?“. Uredil Anton Kristan. Knjižnice časopisa „Napreja“ III. zvezek. Cena 14 vin.
- „Komunistični manifest“. Napisala K. Marks in F. Engels. Knjižnice čas. „Napreja“ IV. zvezek. Cena 40 vin.
- „Kdo uničuje proizvodnjanje v malem?“. Napisal K. Kautský. Knjižnice čas. „Napreja“ V. zvezek. Cena 30 vin.
- „Proletarijat“. Napisal K. Kautský. Knjižnice čas. „Napreja“ VI. zv. Cena 30 vin.
- „Katoliško svetovno naziranjje in svobodna znanost“. Napisal L. Wahrmond. Knjižnice čas. „Napreja“ VII. zvezek. Cena 70 v.
- „O konsumnih društvih“. Uredil Anton Kristan. Knjižnice čas. „Napreja“ VIII. zvezek. Cena 20 vin.
- „Kapitalistični razred“. Napisal K. Kautský. Knjižnice čas. „Napreja“ IX. zvezek. Cena 30 vin.
- „Nevarni socializem“. Napisal Etbin Kristan. Knjižnice čas. „Napreja“ X. zvezek. Cena 30 vin.
- „Narodno vprašanje in Slovenci“. Napisal E. K. Knjižnice čas. „Napreja“ XI. zvezek. Cena 24 vin.
- „Strahovi“. Napisal Etbin Kristan. Knjižn. čas. „Napreja“ XII. zv. Cena 30 vin.
- „V dobí klerikalizma“. Spisal Liberatus. Cena 40 vin.
- „Primož Trubar in slovensko ljudstvo“. Spisal E. K. Cena 8 vin.
- „Pod spovednim pečatom“. Spisal H. Kirchsteiger. Poslovenil E. Kristan. Cena I. dela 2 K 60 v, II. dela 2 K.
- „Magdalena“. Spisal S. Macher, preložil dr. A. Dermota. Cena 2 K.
- „Iz nižnj življenja“. Spisal P. Mihalek. Cena 1 K.
- „Občinski socializem“. Spisal Abditus. Cena 70 vin.

Knjigarna L. Schwentner

v Ljubljani :: Prešernove ulice št. 3

■ priporoča nastopne novosti leta 1909: ■

Aškerc A.: Akropolis in piramide. Poetični sprehodi po Orientu. Broš. K 3—, elegantno vezano K 4-50, po pošti 20 vin. več. :: V tej najnovejši svoji zbirki nam je podal pesnik-popotnik Aškerc v poetični obliki svoje vtise s potovanja po Egiptu in Grškem. On je pač prvi med našimi pesniki užival oni bajni čar, ki obdaja one čudovite zemlje.

Cankar Ivan: Za križem. Broš. K 3—, eleg. vezano K 4-50, po pošti 20 vin. več. Na naslovni strani je izvirna risba H. Smrekarja. Ta zbirka obsega 13 novel in črtic z epilogom; iz vseh se prav razločno glasi socialna struja.

Levstik Vladimir: Obsojenci. Broš. K 2-50, eleg. vez. K 3-50, po pošti 20 vin. več. Z risbo H. Smrekarja na naslovni strani. Vsečina: Nenormalni piščanec. Razmišljeni Vid. Mlada Breda in slepec Rik. Mallopvon. Levstik se odlikuje po svoji pripovedni tehniki med svojimi vrstniki-pisatelji in se zato čitajo njegovi spisi z napeto pazljivostjo od začetka do konca.

Murnik Rado: Jari Junaki. Humoreske. Broš. K 2-50, eleg. vez. K 3-50, po pošti 20 vin. več. :: Pisatelj se je priljubil že po svojih „Navihancih“ in „Znancih“ med slovenskim čitajočim občinstvom in nedvomno si pridobi tudi s to knjigo mnogo hvaležnih prijateljev njegovega posebnega humora.

■ Nedavno je izšlo v istem založništvu: ■

Kette Dragotin: Poezije. Ljudska izdaja. Z življenjepisnimi in književno-kritičnimi črticami ter faksimilom pesnikovega rokopisa. Uredil A. Aškerc. Broš. K 1-80, eleg. vez. K 2-50, po pošti 20 vin. več.

Cankar Ivan: Zgodbe iz doline šentflorijanske. Vsečina: Pesem. Razbojnik Peter. Polikarp. Kancelist Jareb. Pesem. Cena broš. K 2—, eleg. vez. K 3—, po pošti 20 vin. več.

Jerajeva Vida: Pesmi. Broš. K 1-60, eleg. vez. K 2-60.

Kipling Rudyard: Džungla. Iz angleščine prevedel Fr. K. Ilustrirana izdaja. Cena broš. K 2—, eleg. vez. K 3—, po pošti 20 vin. več.

Abdus: Reformacija in socialni boji slov. kmetov. Cena K 1—, po pošti 20 vin. več.

Prijatelj Ivan dr.: O kulturnem pomenu slov. reformacije. Cena K 1—, po pošti 20 vin. več.

Zabukovšek Ivan dr.: Avstro-Ogrska nagodba. Cena 60 vin., po pošti 10 vin. več.